№ 156 ՇԱԲԱԹ 19 ՅՈՒԼԻՍԻ 1914 ՇԱԲԱԹ 19 ՅՈՒԼԻՍԻ № 156

ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի. ամսական 85 կոպ.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատունը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Соломоновская ул., № 21.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆօն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզվով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20—10 կոպ.
Տպարանի տելեֆօն № 67.

ՄՇԱԿ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ».
Соломоновская ул., № 21.
TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

ՅՈՒԼԻՍԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 6 ՐՈՒԲ.
Բաժանորդագրվել կարելի է իւրաքանչիւր ամսի 1-ից սկսած:
Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. նամականիշ: ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ և 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ:

Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպ.:

1914 թւի տարեկան բաժանորդները, որոնք առ 1-ն յունվարի 1915 թ. լրիւ վճարած կլինեն բաժանորդավճար 10 րուբլին, ՁՐԻԱԲԱՐ կը ստանան հետևեալ 2 գրքերից մէկն ու մէկը. «ԳՐ. ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ 1865—1871 Թ.», «ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՆԵՐ» Վրէժնու:

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Կովկ. Հ. Դպ. Ուսուցիչների եւ Վարժուհիների Միութեան Վարչութեան կից կազմված է ԱՄԱՌԱՅԻՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ, ուսուցիչուսուցչուհիների համար պաշտօններ գտնելու: Ուսուցչի կարիք ունեցող հոգաբարձութիւնները, ինչպէս և պաշտօն ցանկացող ուսուցիչները պէտք է դիմեն Յանձնախմբին՝ ժամը 11—1-ը, վճարելով 1 րուբլի դիւանական ծախքերի համար: Դրամները պէտք է ուղարկել պ. Ս. Աւետեանին «Գիր» գրավաճառանոց, իսկ գրութիւնները՝ Сергіевская 20, Յանձնախմբին: Կան ուսուցչութեան ազատ տեղեր:
(2.) առ. 715. 2—2

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ
(Ամառային сինութիւն)
Այսօր, շաբաթ, յուլիսի 19-ին
Տեղի կունենայ
ՄՈՍԿՎԱՅԻ ՕՊԵՐԷՏԱՅԻ
ներկայացումը՝ ղեկավարութեամբ
Ն. ԲՐԼԻՆՐԱՈՒՏԻ
Կը ներկայացվի
КРАСНОЕ СОЛНЫШКО
Օպերէտա 3 գործ.
Սկիզբը երեկոյեան ժամ $8^{1}/_{2}$-ին:
Տոմսակների գները 1 ր. 50 կ.—50 կ.:
Հիւրերը ըստ յանձնարարութեան վճարում են մուտքի համար—ամարդիկ 50-ական կոպ., կանայք և ուսանողները 25-ական կոպէկ: առ. 72. 1—1

ԴԱՍՏԱՌՆԵՐ
ԵՂԲ. ՏԱՐՆՕՊՕԼ
ՖԱԲՐԻԿԱՅԻ
Արժանացած մեծ պարգևի: Վաճառվում են ՌՈՒՍԱՑ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ բոլոր յայտնի քաղաքներում:
Փաբրիկային իսկական գներով:
Պահեստում միշտ կարելի է ձեռք բերել մեծ քանակութեամբ բազմատեսակ պաստառներ վերջին ոճի, ինչպէս էժանագիններ, նոյնպէս և թանգարժէքներ: Բացառապէս լրիւ չափին է $11^{1}/_{4}$ արշ. երկար:
Սէզօնային նմուշները ուղարկվում են 2 Ր Ի և օտար քաղաքներում:
Բաժանմունքը Թիֆլիսում.
Обои фабрики Бр. Тарнополь. Отдѣленіе въ Тифлисѣ. Голов. пр., № 21. Тел. № 3—55.
(Ն. Հ.) առ. 309. 50—29

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

—

«Մշակի» բաժանորդներից նրանք, որոնք մասնավճարով լրացրել են ներկայ տարվայ բաժանորդավճար 10 ր., խմբագրութեան կողմից ստացված պրէմիան կը ստանան առաջիկայ օգոստոս ամսի սկիզբներին:

«Մշակի» միւս բաժանորդները, որոնք չեն լրացրել բաժանորդավճար 10 րուբլին, պրէմիան կը ստանան այն ժամանակ, երբ կը լրացնեն տարեկան բաժանորդավճարը (հաշւած յունվարի 1-ից 1914 թ. մինչև յունվարի 1-ը 1915 թ.):

Արտասահմանեան տարեկան բաժանորդները պէտք է ուղարկեն պրէմիաների ճանապարհածախքը. այն է՝ մինչև դեկտ. 25-ը բաժանորդագրվածները Վրէժնի «Մանրանկարների» համար 38 կոպ., իսկ դեկտ. 25-ից յետոյ բաժանորդագրվածները՝ Գ. Արծրունու «Աշխատութիւնների» համար 22 կոպ.:

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—о—

ԱՒՍՏՐՕ-ՍԵՐԲԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

17 յուլիսի

ՎԻԷՆՆԱ.—«Կոր. Բիւրօն» հաղորդում է, որ յուլիսի 16-ին սերբերը քանդեցին Զեմլինի և Բէլգրադի միջև եղած կամուրջը, յետոյ աւստրիական հետևակ զօրքը, հեծելազօրքը և մօնիտորները կրակ բաց արին կամուրջի այն կողմը եղած սերբիական դիրքերի վրա: Սերբերը նահանջեցին: Աւստրիացիների կորուստը աննշան է:

Երէկ աւստրիական սավիօրներ կատաղի կռւից յետոյ, բռնեցին սերբիական երկու նաւ, որոնք բեռնված էին պատերազմական մթերքներով, և տարան աւստրիական նաւերի հետ:

ՆԻՇ.—Առաւօտեան ժամը 2-ին աւստրիական մօնիտորները ուժեղ կրակով ռմբակոծում են Բէլգրադը և նրա շրջակայքը:

ԲԵՐՆ.—Խաղաղութեան միջազգային բիւրօն հեռագրել է գերմանական կայսրին, իր միջնորդութեամբ վերջ տալ աւստրօ-սերբիական միջադէպին:

ՓԱՐԻԶ.—«Հաւասը» հաղորդում է, որ քաղաքական շրջաններում դրութիւնը համարում են լուրջ: Իսկ այն տեղեկութիւնները, որ ստացվում են Գերմանիայից՝ պատերազմական դրութեան մասին առիթ են տալիս ենթադրելու, որ ներկայ լարված դրութիւնը կարող է երկարաձգվի: Իսկ մինչ այդ Ֆրանսիան շարունակում ամէն ջանք գործ դնել, որ պետութիւնների ներկայացուցիչների համաձայնութեամբ հող պատրաստի հաշտութեան համար: Նա ևս ակն էլ ուզում է լինի դրութիւնը, պէտք է յուսահատվել այս ջանքերի աջ հաջողութեան նկատմամբ:

ՓԱՐԻԶ.—«Թանը» ասում է, որ Գերմանիայի արարքները ցոյց են տալիս, որ նա պատերազմ է ցանկանում: «Ներկայ ժամանակային դաշնակցութիւնը,—ասում է լրագիրը,—ամէն ջանք գործ է դնում խաղաղութիւնը պահպանելու, բայց եթէ նրան հարկադրեն, նա իր ոյժերը կարող է գործադրել և պաշտպանելու համար»:

Ֆրանսիական զօրահաւաքի պատրաստութիւններ են տեսնվում:

Արգելվեց պատերազմի դէմ լինելիք միտինգը, որ կազմակերպել էր Բատայի «Սինդիկալիստ» թերթը:

ՓԱՐԻԶ.—Ֆրանսիական լրագիրները ենթադրում են, որ Գերմանիան կանգնած է Աւստրիայի թիկունքին և խաղաղութեան օգտին ոչ մի քայլ չի արել:

ԼՈՆԴՈՆ.—Ինչպէս մասնանշված էր անցած շաբաթ օրվայ հեռագրում, որ հաղորդում է գործունեայ շրջանների կարծիքը, Անգլիան անկասկած կը կատարի իր պարտքը երբեակ համաձայնութեան նկատմամբ, չը նայած սարսափելի կորուստներին, որ կապված է եւրոպական պատերազմի հետ: Անգլիայի քաղաքական շրջանների ողջ ջանքերը այժմ ուղղված են կատաստրոֆայի առաջն առնելու հնարաւոր գործին: Այստեղ առայժմ, յոյս ունեն, որ բերլինեան բանակցութիւնները որոշ պայմաններում կարող են հասնել այն բանին, որ Գերմանիան չը խառնվի: Անգլիայի վճռականութիւնը դեռ ևս կարող է կանգնեցնել Գերմանիային: Ինչպէս միշտ ընդհանուր վտանգի ժամանակ, այժմ էլ կուսակցական տարաձայնութիւնները հարթվել են:

ԼՈՆԴՈՆ.—Առաջին էսկադրան ծովակալ Կալագանի հրամանատարութեամբ դուրս եկաւ Պօրտլանդից արևմտեան ուղղութեամբ: Նրա նպատակը գաղտնի է պահվում:

Ջիբրալտարից հաղորդում են, որ սպանական կառավարութիւնը հրահանգել է զինւորական նաւերին հաւաքվել Բալէարեան կղզիների մօտ:

Այն միջոցների առիթով, որ ձեռք են առել զինւորական և ծովային իշխանութիւնները, զինւորական մինիստրութիւնը յայտարարել է, որ զօրահաւաք չէ յայտարարված:

ՀՌՈՄ.—Թագաւորը վերադարձաւ Միջերկրական ծովի վրա արած ճանապարհորդութիւնից և անմիջապէս ընդունեց Սալանդարին, յետոյ Սան-Ջուլիանոյին, զօրաբանակի և նաւատորմիղի գլխաւոր շտաբների պետերին: Թագաւորը երկրորդ անգամ ընդունեց մինիստր-պրեզիդենտին և զինւորական մինիստրին:

ՏՕԿԻՕ.—Պաշտօնական «Խօջի-Սիմբունը» ասում է, որ եւրոպական պատերազմի դէպքում Ճապօնիան մնալու է Անգլիային, որպէս դաշնակից:

ՀԱԱԳԱ.—Շտապ գումարվեց պետական խորհրդի նիստը:

ՆԻՒ-ԵՕՐԿ.—Ապահովագրական ընկերութիւնները հրաժարվում են ապահովագրել աւստրիական նաւերը:

ԶՕՐԱՀԱՒԱՔ

—

Պետերբուրգ, 17 յուլիսի

Բարձրագոյն հրամանով, համաձայն զօրահաւաքի համար գոյութիւն ունեցող 1910 թ. ցուցակագրութեան, զօրահաւաք է յայտարարված Ռուսաստանի հետևեալ նահանգներում իրանց գաւառներով. ա) Կոստրոմայի, Մոսկվայի, Վլադիմիրի, Նիժեգորոդի, Կազանի, Կալուգայի, Տուլայի, Ռեազանի, Օրլովի, Վորոնեժի, Տամբովի, Պենզայի, Սիմբիրսկի, Կիէվի, Կուրսկի, Պոդոլի, Պոլտավայի, Խարկովի, Բեսարաբիայի, Խերսոնի, Եկատերինոսլավի, Տաւրիկեան և Աստրախանի նահանգներում իրանց բոլոր գաւառներով. բ) Զօրահաւաքի են ենթարկվում նոյնպէս Վոլոգդայի, Վեատկայի, Պերմի, Ուֆայի, Օրենբուրգի, Սամարայի, Սարատովի, Եարոսլաւի, Տվերի, Սմոլենսկի, Չերնիգովի և Վոլընի նահանգների մի քանի գաւառները և Դոնի նահանգաշրջանը (обл.), Տագանրօգի գաւառաշրջանը և Ուրալի նահանգաշրջանը: գ) Զօրահաւաք է յայտարարված նոյնպէս Պետերբուրգի, Պսկովի, Լիֆլեանդիայի և Արխանգելսկի նահանգների մի քանի գաւառներում:

Զէնքի են կանչվում Դոնի, Կուբանի, Թերեքի, Աստրախանի, Օրէնբուրգի և Ուրալի շրջանների կօզակների զօրամասերը:

Իսկական ծառայութեան են կոչվում զօրաբանակի և նաւատորմիղի պահեստի զինւոր-պաշտօնեաները, նոյնպէս և այդ պահեստի այլ և այլ աստիճանաւորները՝ օֆիցերներ, զինւորական բժիշկներ, անասնաբոյժեր և բարձր ու ստորին պաշտօնեաներ ու աստիճանաւորներ: (Հ. Գ.)

—

Երէկ Թիֆլիսում, տների պատերին փակցվեցին յայտարարութիւններ, որոնց համաձայն Բարձրագոյն կարգադրութեամբ զէնքի են կոչվում Թիֆլիսում եղած պահեստի բոլոր զինւորները: Այդ առիթով յայտարարութեան մէջ ասված է, որ պահեստի այն զինւորները, որոնք մասնաւոր և այլ ծառայութեան մէջ են, իսկոյն, ամսիս 18-ից սկսած, երկու օրվայ ընթացքում վերջացնեն իրանց հաշիւները և ներկայանան նշանակված տեղը:

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

17 յուլիսի

ԿԱՀԻՐԷ.—Քննութեամբ հաստատվեց, որ խէդիվի վրա կատարված մահափորձը, թէև պատրաստված չէ եղել Եգիպտոսում, սակայն ոճրագործը պատկանում է Եգիպտոսի յեղափոխական կուսակցութեանը:

Ալէքսանդրիայից խէդիվի կինը, պրինցները, պատգամաւորներ և եգիպտական նոտաբլներ ռուսական ընկ. նաւով դիմեցին Կ. Պոլիս խէդիվի մօտ:

ԼՕՆԴՕՆ.—Իռլանդական ճգնաժամը վերջացաւ համաձայնութեամբ: Ընդդիմադիր կուսակցութիւնը ձեռք-ձեռքի տւած առաջ է գնում կառավարութեան հետ:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ.—Սկսեցին գործել բոլոր այն գործարանները, որոնք փակված էին գործադուլի պատճառով: Աշխատանքները սկսվեցին և Պուտիլովեան նաւաշինարանում և Նօբէլի գործարանում և մի շարք՝ ռազմամթերքներ պատրաստող գործարաններում:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԲՈՅԿՈ՞Տ, ԹԷ ԳՈՐԾ

—

Մենք նմանվելու սարսափելի ընդունակութիւն ունենք: Կը սկսի մէկը յարձակվել մի որևէ հիմնարկութեան, անհատի, խմբակցութեան, պրոֆեսիայի վրա, իսկոյն հազար ու մի կողմից կը թափվեն մեղադրական ակներ. իսկ եթէ այդ մեղադրողներից շատերին հարցնելու լինէք, թէ ինչու է այդպէս վարվում, ոչինչ ասել չէ կարող, քանի որ նպատակը նմանվելն է. երբ մի քանիսը, նոյն իսկ իրանց շահի տեսակէտից այդպէս են վարվում, ինքն էլ պէտք է այդպէս վարվի, առաջադիմական մարդ, հասարակական գործիչ երևալու համար:

Այդ մի մանիա է, մի ցաւ, որով մէկը բռնվելուց յետոյ՝ բռնվում են շատերը, մինչև հասանքն անցնում է: Արդիւնքը՝ ոչինչ, որովհետև այդպիսիները հարցին չեն մօտենում սկզբունքով, մի բոպէ նեղութիւն չեն տալիս իրանց մտածելու, թէ արդեօք իրաւունք ունե՞ն, արդեօք այդպէս լինելու գլխաւոր պատճառ հէնց իրանք չե՞ն:

Այժմ էլ հրապարակ է նետվել մի զուտ «հայկական» բոյկոտ ընդդէմ այս-ինչ կամ այն-ինչ դպրոցի: Բոյկոտի է ենթարկում Ուսուցչական Միութիւնը, բոյկոտի է ենթարկում մամուլը և վերջապէս բոյկոտի է ենթարկում Վլադիկավկազի «42 ծնողը»: Մի կողմ թողնելով այն հանգամանքը, թէ որքան իրաւունք ունեն նմանօրինակ բոյկոտների ենթարկելու կոչեր անելու մամուլը և ուսուցչական տատասկոտ կեանքի բարելաւման համար մատը մատին չը զարկող Ուսուցչական Միութիւնը, ես կուզէի ուշադրութիւն հրաւիրել Վլադիկավկազի 42 ծնողի կոչի վրա, որովհետև այդտեղ խօսողն արդէն ոչ թէ մի կամ երկու անհատ է, այլ մի ամբողջ ժողովուրդ:

Հոգաբարձութիւնը արձակել է ուսուցչական խմբին ըստ երևոյթին առանց պատճառաբանութեան կամ շատ թոյլ պատճառներով. և ահա նրանք գրում են. «Կոչ ենք անում բոլոր հայ ուսուցիչ-ուսուցչուհիներին չը մտնել բանակցութեան մէջ տեղիս հոգաբարձութեան հետ, մինչև որ մեր ձեռնարկած միջոցների շնորհիւ կը պարզվեն այն վճռի շարժառիթները և հրապարակ կը գան իսկական մեղաւորները»:

Կարդում եմ և ուրախութիւնը պատում է ինձ: Ուրեմն ես և ինձ հետ շատ շատերը սխալվել ենք, եզրակացնելով որ հայ ժողովուրդը անտարբեր է դէպի իր կրթական հաստատութիւնները, նրա մշակների պատիւը. որ ժողովուրդը ճանաչելով այդ բոլորի արժէքը՝ նրանց վրա այլ ևս օտարականի, անցորդի հայեացքով չէ նայում: Սակայն իմ այդ ուրախութիւնը միայն մի բոպէ է տեւում, միայն առաջին ակնթարթը, որովհետև քիչ մտածելուց և անցեալի բէալ պատկերը վերականգնելուց յետոյ՝ էլի հին եզրակացութիւնը ամրանում է և շնորհիւ այս նոր փաստի՝ աւելի ցայտուն և ռելիֆ դառնում:

Հետաքրքրական է, ծ՞ր օրից կամ՝ աւելի ճիշտ՝ ո՞ր ժամից են սկսել հետաքրքրվել 42 ծնողներն իրանց դպրոցով. ա՞յն ժամանակ, երբ փողոց է նետվել ուսուցչական խումբը, որի մէջ ըստ երևոյթին «բարեկամներ» և «խորթեր» պիտի լինեն:

Բայց անտեղի թող չը համարվի մի հարց. ինչ էին շինում այդ պարոններն այն ժամանակ, երբ իրանց դպրոցի, ուրեմն և մանուկների կեանքը յանձնվում էր այդպէս վարվող հոգաբարձութեան ձեռքը:

Այս վերջին քայլը գովելի և օրինակելի կը համարվէր, և մենք ցնծութեամբ կողջունէինք ու կը միանայինք այդ ծնողներին, երբ նրանք ժամանակին արհամարհանքով նայած չը լինէին դպրոցական հարցին, երբ հետաքրքրութեամբ ու սառը դատողութեամբ մօտենային դպրոցին:

Ասում են՝ «հրապարակ կը գան իսկական մեղաւորները»: Այդ ինչ մեղաւորների մասին է խօսքը, երբ հէնց իրանք ամենամեծ մեղաւորներն են իրանց քար անտարբերութեամբ:

Հոգաբարձութեան ընտրութիւնների ժամանակ, ես համոզված եմ—որովհետև այդ, առանց բացառութեան, յատուկ է բոլոր հայերիս—նոյնիսկ երրորդ հրաւէրին մի զոյգ ու կէսն մարդ է ներկայ եղել:

Այն ժամանակ չէք հետաքրքրվել, իսկ այժմ հրապարակ էք եկել ձեր բոյկոտով, որը աւելի քան վնասակար է դպրոցին: Չեմ ուզում թւել այն բարդութիւնները, որոնք տեղի պիտի ունենան և որոնց շնորհիւ գուցէ քայքայման ենթարկվէր մօտեցող ուսումն. տարին ձեր դպրոցում. միայն այսքանը կասեմ, որ ինքներդ պատճառ էք դարձել շէնքի հիմքն աւազի վրա դնելու և երբ մի քանի ժամանակից յետոյ պատերը փուլ են եկել, աղմուկ-աղաղակ էք բարձրացրել և ձեր մեղադրանքները թափում էք հոգաբարձութեան գլխին, որին նոյնպէս դուք էք հրաւիրել, սակայն մեղաւորը նա չէ, այլ դուք:

Թողէք ձեր բոյկոտը, մի աշխատէք նմանվել ուրիշներին, որից անշուշտ պիտի վնաս կրեն բացի դպրոցից նաև այն ուսուցիչները, որոնց պաշտպանութիւնն էք յանձն առել, և աշխատեցէք հէնց այս ուսումնական տարվանից բարելաւել գործը և այնպիսի ամուր հիմքերի վրա դնել ու այնպիսի ձեռքերում յանձնել, որ յետագայում դպրոցի առաջադիմութեան համար նմանօրինակ խոչընդոտ դէպքեր տեղի չունենան:

Իսկ ներկայումս ձեր ձեռք առած միջոցները՝ հէնց այնպէս միջոցներ էլ կը մնան, որովհետև բաւական է լոյս տեսնի հոգաբարձութեան տուած յայտարարութիւնը, որ ամէն կողմից տասնեակ խնդիրներ տեղան, և այդ խնդրատուներին մենք նոյնիսկ բարոյապէս մեղադրելու իրաւունք չունենք,ի նկատի առնելով այն պայմանները, որոնց մէջ ապրում են նրանք: Ուսուցիչ

«ՆՈՐ-ՈՅԺԻ» ՏԻՐԱՑՈՒՆ

II

«Նոր-Ոյժի» № 8-ում կարդում ենք. «Ռուսաստանում բանւորների ապահովագրութեան հարցը սկսվել է 1904 թւականից»: Իսկ նոյն թերթի № 1-ում գրված է, որ «սկսվել է 1912 թւին»: Հարց է ծագում, թէ ո՞րն է ճիշդ. ի հարկէ այն իմաստով, ինչ իմաստով գործ է ածվում «ապահովագրութիւն» բառը այստեղ, մենք կասենք, որ երկու դէպքումն էլ թիւրիմացութեան մէջ է Պ. Ստ.-ը: 1912 թ. նոյեմբ. 24-ին առևտրա-արդիւնաբերութեան մինիստր Տիմաշևը ապահովագրական խորհրդի բացման առիթով ասել է իր ճառում 1912 թ. յունիսի 23-ի օրէնքի մասին. «Այդ օրէնքները ունեն յայտնի պատմական հիմք. նրանք հրատարակված են բանւորների բժշկական օգնութեան 1866 թւի օրէնքը և բանւորների դժբաղդութեան դէպքում արդիւնաբերողների պատասխանատւութեան վերաբերեալ 1903 թ. յունիսի 2-ին հրատարակված օրէնքը զարգացնելու համար» 1):

Իսկ Պ. Ստ., որ խորհուրդ է տալիս մեզ կարդալ Պրեդկալնը, ինչպէս երևում է՝ չէ կարդացել ինքը, այլապէս՝ կը տեսնէր ու կը համոզվէր, որ իմ վերև առաջ բերածը 2) հաստատում են նրանք և իր ասածները հերքում: «Նոր-Ոյժի» № 10-ում գրված է, որ հիւանդանոցային դրամարկղներին «մասնակցում են հաւասարապէս և բանւորները և գործարանատէրերը»: Մենք կասենք, թէ դա ևս թիւրիմացութիւն է:

Օրինակ՝ բանւորների դրամարկղ մտցրած ամէն մի 3 կոպէկին՝ տէրերը մտցնում են 2 կ., ընդհ. ժողովում բանւորների ամէն մի 3 ձայնին՝ տէրերը ունեն 2 ձայն: Վարչութեան մէջ 4-ը բանւորների, իսկ 3-ը գործարանատէրերի ներկայացուցիչներ են լինում 3):

Նոյն թերթի № 8-ում իմ ընդդիմախօսը գրում է. «Գերմանիայում XIII դարից սկսած պետութիւնը մտցնում է հարկադրութիւն բանւորների ապահովագրութեան գործում օրէնսդրական ճանապարհով»: Սա սխալ է, որի մասին չարժէ խօսել: Մինչ XIII դարում Գերմանիայում բանւորների վերաբերեալ պետական ապահովութիւն է եղել. Ի հարկէ ոչ: Պ. Ստ.-ն շփոթել է 4). պարտադիր պետական ապահովագրութեան բանւորների վերաբերեալ առաջին օրէնքը Գերմանիայում հրատարակվել է և կոչվում է 1883 թ. յունիսի 15-ի օրէնք 5):

Իմ ընդդիմախօսը նոյն թերթի № 10-ում գրում է, որ գործարանային բանւորները 5—6 միլիոն են (իսկ նոյն թերթի № 1-ում նա գրել է, որ Ռուսաստանում 5—6 միլ. բանւոր կայ, իսկ № 10-ում ասում է՝ թէ նրանց թիւը 13 միլիոն է): Սա ևս թիւրի-

1) См. Б. Г. Данскій „Страховая компанія" СПБ. 1913 г., стр. 52.

2) См. А. И. Предкальнъ «Мытарства страховыхъ законовъ» СПБ. 1913 г., стр. 13. Б. Соловьевъ «Леченіе рабочихъ» СПБ. 1913 г., стр. 3.

3) См. Б. Соловьевъ «Больничныя кассы» СПБ. 1913 г., стр. 8.

4) См. Л. Зачинскій „Страхов. рабоч. на западѣ" СПБ. 1906 г., стр. 25.

5) Նոյն տեղ, էջ 38.

մացութիւն է. գործարանային բանւորութիւնը Եւրոպական Ռուսաստանում 2.076,000 է եղել[1])։ Իսկ մի այլ տեղ ասված է՝ Ռուսաստանում գործարանային բանւորները 1910 թ. եղել են 2.072,000 հոգի[2]). սակայն այս բոլորից անկախ՝ «Ապահովագրական շարժումը Եւրոպայում և Ռուսաստանում» վերնագիրը գրող յօդուածի հեղինակ «պատմագիր» «գիտնական» Գ. Ստ.-ն պէտք է հասկանար այն, որ եթէ 5—6 միլ. գործարանային բանւորութիւն կայ Ռուսաստանում, ինչո՞ւ է ապահովագրութեան օրէնքը տարածվում միմիայն 2.051,000 բանւորների վրա[3])։

Նոյն թերթի № 10-ում իմ ընդդիմախօսը երկրորդ անգամ կրկնում է իր՝ առաջին համարում ասածը, որ ապահովագրական օրէնքը «գործադրելուց մի տարի յետոյ ընդհանուր գործի 1%-ն է իրականացած»։ Իսկ ես ասել և պնդում եմ, որ 66,5%-ն է իրականացած եղել, օրէնքը գործադրելուց մի տարի յետոյ։ Գ. Ստ.-ը վկայ է կանչում Դանսկին, բայց կասեմ, որ նախ քան ռուսական աղբիւրներից օգտվելը հարկաւոր է մի քիչ ռուսերէն սովորել կամ թէ առանց բառարանի չը թերթել գրքեր ու Դանսկիի գրածը։ Այժմ ես ստիպված եմ յիշատակել այն տարրական ճշմարտութիւնը, որ ամեն բանւոր գիտէ, սակայն իմ ընդդիմախօսն անգիտանում է։ Ապահովագրական օրէնքը Ռուսաստանում ընդունվել է 1912 թ. յունիսի 23-ին, իսկ գործադրութեան մէջ է մտել նոյն թւի վերջին, ուրիշ խօսքով՝ 1913 թւից։ Դանսկին ասում է. «Началомъ введенія страхованія на случай болѣзни слѣдуетъ считать конецъ 1912 года»[4]). Մի՞թէ, մենք մեղաւոր ենք, որ Գ. Ստ.-ն իր կարդացածը սխալ է հասկացել։

«Նոր Ուժի» № 2-ում կարդում ենք. «Ընդհ. ժողովում նախագահում է գործատէրը կամ նրա կողմից նշանակված անձնաւորութիւնը. վերջինիս բացակայութեան դէպքում միայն բանւորութիւնը ընտրում է իր միջից»։ Մի այլ տեղ կարդում ենք. «Предсѣдателемъ общаго собранія является хозяинъ. Онъ, однако, можетъ отказаться отъ предсѣдательствованія. Тогда общее собраніе избираетъ предсѣдателя изъ среды»[5]). Ես չեմ ուզում կոմենտարիաներ անել։

Մեր առաջին յօդուածների վրա աւելացնելով և այս՝ կը սպասենք ըստ էութեան պատասխանի։

Ս. Բօգդանովիչ

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

—

Դպրոցական գործի շուրջը

Գիւլագարակ (Լոռ. շրջ.), 12 յուլիսի

Մեր ծխ. դպրոցների թիւը տարէ-տարի պակասում է, իսկ պետականը ընդհակառակը աւելանում, այնպէս որ ներկայիս Լոռու շրջանի հայաշատ գիւղերում համարեա ամեն տեղ դուք կը հանդիպէք ծխ. դպրոցների փոխարէն՝ պետականի։ Եւ այս գործի առաջխաղացմանը աւելի շատ նպաստում են գիւղական քահանաները յօգուտ իրենց շահերի։

Շրջանիս գիւղերի մէջ տեղիս ծխ. դըպրոցը միակը կարելի է համարել, որը դեռ ես կարողանում է իր գոյութիւնը պահպանել. թէև ամեն անգամ, իւրաքանչիւր ուս. տարւայ սկզբում հասարակութեան խաւերում ծագում են երկար ու ձիգ գժտութիւններ ծխականը պետական դարձնելու առիթով, բայց ամեն անգամ էլ յաղթութիւնը մնում է ծխականի կողմը, որը մինչև օրս դեռ շարունակում է իր գոյութիւնը։

Մեր գիւղի ծխ. դպրոցը ունի իր համար սեփական փառաւոր շէնք, բայց ինչ արած որ դեռ աւարտված չէ։ Երկարատև անձրևների շնորհիւ պատերը ճեղքվել, քայքայվել են. ահա 7—8 տարի է, ինչ անուշադիր այնպէս թողնված էր։ Այս տարի, շնորհիւ տեղիս ծխ. դպրոցի ուսուցիչ Ռ. Իսկէնդէրեանի անդուլ աշխատանքների, դպրոցի կառուցման գործը իրականացած պէտք է համարել։

Եղանակները մեզանում այժմս նպաստաւոր են, թէև երբեմն երեկոները տեղում է անձրև, բայց անվնաս. խոտի հունձը բռնված է. գիւղացիք խոտը սայլերով կրում են գիւղը։

Շ. Կ.

—

Մխիթարական երևոյթներ

Նոր-Բայազէտ, 13 յուլիսի

Խոտի քաղը սկսվել է և այդ պատճառով ժողովրդի մէջ մեծ շարժում է տիրում։ Ամբողջ հողագործ դասը ոտքի վրա է։ Չը բաւականանալով իր եղած անդամներով, ժողովրդի մեծ մասը վարձում է կողմնակի հնձւորների և այլ աշխատաւորների։ Տենդային արագութեամբ կատարվող աշխատանքի այդ շարժումն իր ժխորով մի արտասովոր բերկրութիւն է առաջ բերել բոլորի սրտի մէջ, որովհետև առատութիւնը, որ այնքան վատ օրեր է տեսել իր տնտեսութեան մէջ, մանաւանդ վերջին անբերրի դժնդակ տարիներում, այս տարի գուցէ կարողանայ իր բացը ծածկել տարւայ լիակատար արդիւնաբերութեամբ, որ բնութիւնը ամենայն առատութեամբ թափել է մեր հանդերում և դաշտերում։

«Թող Աստուած հեռու պահէ փորձանքից. թէ խոտը և թէ հացը շատ են լաւ», ասում է ամեն բերան, և այս տարւայ բերքը իրաւամբ մի մեծ յոյս կը ներշնչէ մեր հողագործութեան։ Բայց ափսոս, որ ժողովուրդը ամբողջապէս ցանք չէ արել. կան ընտանիքներ, որոնք ցանքի երես չեն տեսել։ Իսկ ով որ ցանել է բաւականաչափ, նա արդէն ազատվելու է փողով հաց գնելու հոգսից։

Գ. Սիմոնեան

—

Խուզարկութիւն

Խանքենդ, 15 յուլիսի

Ամսիս 12-ին տեղիս պրիստաւը գնում է Բալլուջա և Խանածախ գիւղերի արանքում գտնվող Հայկազեանի մետաքսի գործարանը, որ վերջինիս վրա մնացող հողային հարկը ստանայ։ Այդտեղ ման գալիս պատահմամբ նկատում է մի «Մաուզէր» հրացան, որ իսկոյն բռնելով՝ սկսում է խուզարկել գործարանը։ Խուզարկութեան միջոցին բռնվում է և 20 վեդրօ օղի՝ առանց ակցիզի քաշված։

Ասում են, որ բռնված հրացանի և օղու համար մեծ տուգանք կառնեն։

Ըստ ոմանց՝ ոչ թէ պատահմամբ է, այլ մատնութեան հետևանքով է կատարվել խուզարկութիւնը։

Ա. Ա.

—

Երկու զոհ չնչին պատճառից

Դիլիջան, 16 յուլիսի

Ամսիս 15-ին Փողոս-Քլիսա գիւղում փոքրիկ խոտատեղի համար վիճելիս Անդրէաս Ալիխանեանը ատրճանակի մի հարուածով ծանր վիրաւորում է իր ազգական Արշակ Ալիխանեանին, և փախուստ տալիս գիւղից։

Լսելով այդ դէպքը, Արշակի եղբայր Վախտանգը վերցնում է երկաթէ եռաժանին և մտնում Անդրէասի տունը և խփում ուղղակի փորի մէջ [illegible] գործում բոլորովին անմեղ նրա կնոջը։ Յանցաւորները ձերբակալված են։

Վիրաւորների դրութիւնը անյուսալի է։

Դիլիջանցի

ՇԱՄԱԽՈՒ ԹԵՄ. ԴՊՐՈՑԻ ՄԱՍԻՆ

—

Շատ տխուր ժառանգութիւն է ստացել Շամախու նոր թեմակալ Կարապետ եպիսկոպոսը իր նախորդից։ Մանաւանդ շատ տխուր պատկեր է ներկայացնում դպրոցական գործը. շրջակայ գիւղերի սակաւաթիւ ուսուցիչները բոլորովին մոռացված են. Մադրասայի դպրոցի, ինչպէս և Շամախու դպրոցների ուսուցչ. խմբերը կազմալուծված են և հրաժարված. Քեարքեանջի դպրոցը յանձնված է մէկին, որ չունի և ոչ մի ցենզ ու կրթութիւն։ Իսկ թեմական դպրոցը, որի մասին անցեալ ուսումն. տարում այնքան աղմուկ բարձրացաւ։ Այժմս պարզվում է, որ այս վերջինս առանց բարձր իշխանութեան գիտութեան բացվել, հոգաբարձուներ չեն ընտրվել և հաստատութիւնը կառավարվել է բացառապէս նախորդ առաջնորդի ձեռամբ։ Անցեալում պաշտօնական դիմումներին պատասխանվել է, թէ թեմ. դպրոց չէ բացված, այլ միայն ծխ. դպրոցի վերին երկու դասարանները. իսկ ծխ. դպրոցի հոգաբարձութիւնը իրաւացի կերպով դժգոհում էր, որ եթէ կոնսիստորիայի շինութեան մէջ գտնվող դասարանները ծխականի շարունակութիւնն են, ապա ինչու նրա ուսուցիչները հոգաբարձութեանը չեն ենթարկվում, բոլորովին անջատված են և այլն։

Կարապետ եպ.-ին մնում է հիմքից մաքրել դպրոցական գործի անհարթութիւնները, օրինական ճանապարհով և բարձր հոգևոր իշխանութեան օրհնութեամբ վերաբացված յայտարարել ու անմիջապէս կարգադրել՝ թեմ. պատգամաւորական ժողովի գումարումն՝ դպրոցի համար հոգաբարձուներ ընտրելու։ Իսկ եթէ ինչ-ինչ պատճառներով հոգաբարձութեան ընտրութիւնը յետաձգվի, պէտք է որ թեմակալը ինքը ժամանակաւորապէս կառավարէ դըպրոցը, գործականներին կարգադրէ գիւղերից աշակերտներ ժողովել, հրաւիրէ ուսուցչական կազմը (անցեալ տարւայ ուսուցիչները ցրվել են և ուրիշ տեղ են տեղաւորվել), համալսարանական տեսուչ և բանայ երրորդ դասարան՝ հոգ տանելով և դպրոցի նիւթական ապահովմանը։ Մեծ ծախսեր չեն պահանջվում. առաջիկայ տարւայ համար 6000 րուբլին բաւական է դըպրոցը պահպանելու համար։

Վարագդատ

ԳԻՒՂԻ ՅԱՒԵՐԻՑ

—

Տաթև, 9 յուլիսի

Տաթևի վանքապատկան գիւղերից է համարւում Տաթև գիւղը, որ բաղկացած է մօտ 300 տնից։

Գիւղը տարածված է վանքից դէպի հիւսիս մեծ լեռնաշղթայի հարաւային ստորոտում։ Արտաքին տեսքը ճիշդ ապացոյց է գիւղի ներքին տնտեսական և կուլտուրական աննախանձելի դրութեան։ Զուրկ կանոնաւոր բնակարաններից, ցածր, գետնի երեսին հազիւ երևում են ողորմելի խըրճիթներ. չը կան օրինաւոր փողոցներ. մաքուր, մոտիկ սառնորակ ջրերը գիւղ բերելու ցանկութիւնից զուրկ ապրում է Տաթևը չքաւորութեան գիրկը ընկղմված։

Գիւղի ծխական դպրոցը տեղաւորված է վանքի դպրոցի շինութեան մէջ, իսկ եկեղեցին, որը իրանից կատարեալ մի աւերակ է ներկայացնում, նորոգվում և անձրևներից պաշտպանվելու համար տանիքը թիթեղվում է։

Տաթևը հիւանդութեան բոյն է. եթէ ամբողջ Զանգեզուրն անգամ ազատ լինի որևէ համաճարակից, Տաթևը զերծ չէ իր հիւանդութիւնից. Թօքախտը անպակաս չէ գիւղից, որը լուռ ու մունջ իր հունձն է առնում և տարեկան մի շարք զոհ ունենում։

Այս ամենի դիմաց տաթևացի երիտասարդ մտաւորականութիւնը իր հարազատ գիւղի նկատմամբ ցայժմ մատը մատին չէ խփել և կարծէք թէ այդ բոլորը սուտ է, նա չէ տեսնում։ Ցրված Կովկասի զանազան քաղաքները, Անդրկասպեան երկրում ստեղծելով սեփական գործ և տնտեսութիւն, երբեք շօշափելի պատիւ չէ կարող բերել և ոչ մի տաթևացու, քանի որ բնիկ գիւղը մեծ կարիքի մէջ և կորստեան է մատնված։ Տեղական մի քանի կուլակներ համարեա թէ տիրում են ամբողջ գիւղին. աղքատի կեանքը անտանելի մի դրութիւն է այստեղ։

Թող առաջ գան պանդուխտ սրտացաւ տաթևացիները և իրանց եղբայրներին և ազգական հարազատներին օգնութեան ձեռք մեկնեն, տան գիւղին մաքուր ջուր, փելդշերական բաժանմունք, որի մասին խօսք է եղել, գիւղական շտեմարան, որը ունի 2000 ր. չափ մի կտակ, և վերջապէս կանոնաւոր ծխական դպրոց, որին Տաթևի վանքը տարեկան տալիս է 500 ր. նպաստ։

Հասարակական ջիղ ունեցող տաթևացի պարոններ, ահաւասիկ գործ, ուր կարելի է վաստակել և՛ պատիւ, և՛ յարգանք, և՛ անուն, և գիւղը փրկել կորստից։

Ս.-եան

ԿՐԱՍՆՈՎՈԴՍԿԻ ԱՊԱԳԱՆ

Կրասնովոդսկը Անդրկասպեան երկրում, Կասպից ծովի վրա մի փոքրիկ, յետամնաց գաւառական քաղաք է։

Երբ չը կար Օրենբուրգի երկաթուղային գիծը, Կրասնովոդսկը աջող էր, կենդանութեան նշոյլներ էր ցոյց տալիս։

Բացվելով Օրենբուրգի երկաթուղային գիծը, տապալվեց Կրասնովոդսկը, ժողովրդի բոլոր յոյսերը ի դերև ելան։

Բաւական չէ, որ Կրասնովոդսկը բնութիւնից զուրկ մի աւազոտ քաղաք է, շըրջապատված 3 կողմից բաւականին բարձր, լերկ ապառաժներով, նա իր ներքին կեանքով ևս մի ողորմելի պատկեր է ներկայացնում։

Կրասնովոդսկը նման է մի մահամերձ հիւանդի, որի ժամերն արդէն հաշված են։

Քաղաքի առևտուրը (եթէ միայն կայ) կենտրոնացած է հայերի ձեռքում, որոնք Սիւնեաց աշխարհից գաղթած, բացառապէս Ղարաբաղի, Գորիսի և Տաթևի կողմերիցն են։

Կրասնովոդսկի մօտ 150 տուն կազմող համայնքի 2/3 մասը չքաւոր արհեստաւորներ ու բանւորներ են։ Մնացածը, մանրավաճառներ, հացթուխներ և 10-ի չափ էլ միջակ կարողութեան տէր վաճառականներ։ Հայերի թիւը պակասում է ոչ թէ տարիներով, այլ օրերով ու ամիսներով։ Քաղաքը աղքատ է, գործ չը կայ, աշխատանք չը կայ, ուրիշ խօսքով՝ արդիւնաբերութիւն չունի։

Կրասնովոդսկը չունի շրջակայք, որով կարողանար իր գոյութիւնը պահել։ Մի քանի վրանաբնակ ղըրղըզները ի՞նչ առևտուր կարող են տալ Կրասնովոդսկին։

Ձկան առևտուրը նոյնպէս ոչինչ չէ տալիս Կրասնովոդսկին։ Կան մի քանի մանր հայ ձկնավաճառներ, որոնք հազիւ են իրանց գոյութիւնը պահում։

Այսպիսով ուրեմն՝ Կրասնովոդսկը առևտրական քաղաք չէ, ապագայ էլ չունի։

Ժողովուրդը լքված, յուսահատված, ամենքի դէմքին դժգոհութեան կնիքն է դրոշմված։ Ինչպէս ասում են, ամեն մարդ հազիւ է կարողանում իր «օրական պարէնը» հայթայթել։

Բացառութիւն են կազմում մի քանի տընատէրեր, որոնք քիչ-շատ բարեկեցիկ կեանք ունեն։

Կրասնովոդսկը չունի և ոչ մի միջնակարգ դպրոց. նա լուսաւորութեան կողմից ևս մահամերձ հիւանդ է։ Հայոց միդասեան դպրոցը, քաղաքային և երկաթուղային խառն երկդասեան դպրոցներն ի՞նչ կարող են տալ մատաղ սերնդին։

Կեանքը Կրասնովոդսկում չափազանց թանգ է։ Ոչխարի միսը 18 կ., կովինը 15 կ.։ Հաւը 80 կ.—1 ր., փոքրիկ վառեկը, եթէ միայն գտնես, 50—60 կոպէկ։

Զարմանալի կերպով ժողովրդին շահագործում են տեղիս նպարավաճառները։ Կաթնավաճառներն իրանց սրիկայութեան գագաթնակէտին են հասել։ Ծախում են բաժակը 5 կոպէկով կաթ, բայց բոլորն էլ ջուր։ Ուրիշ խօսքով՝ քաղաքը տէր ու տիրական չունի, հսկող չունի, մտածող չունի։

Այս բոլորի վրա եթէ աւելացնենք Կրասնովոդսկի շոգերն ու նրա «հռչակաւոր» քամիները, պատկերը կատարեալ կը դառնայ։

Այս քաղաքը իր անբարեխառն պայմաններով՝ մարդկային կեանքի համար ներկայացնում է մի կատարեալ աքսորավայր, ուր մարդիկ կամաւոր աքսորի մէջ՝ քաշում են իրանց յանցանքը։ Անճարացած մարդը այստեղ կապրի։

Մխիթարական և ոչ մի բան։

Խեղճ ժողովուրդը խմում է ծովի մաքրած ջուր, որով միայն աղիքների հիւանդութիւններն է աճեցնում։

Եթէ դրութիւնը չը փոխվի, որ ոչ մի կերպ չէ կարող դէպի լաւը փոխվել, մի քանի տարուց յետոյ տեղումս հայեր չեն մնայ։ Տէր-Իսրայէլեանի 35,000 ր. արժեցող շէնքը 15,00-ով գնող չը կայ։

Լսվում է, որ «Տարօն» առևտրական ընկերութեան տեղիս բաժանմունքը մօտ ժամանակներս փակվել է։

Այս պայմաններին ենթարկված Կրասնովոդսկի մի բուռն հայերը միթէ կարող են դպրոց պահել, եկեղեցի պահել։ Ժողովրդի համար դպրոցն ու եկեղեցին երկրորդական տեղերն են գրաւում. գլխաւոր տեղը նա տալիս է իր տնտեսականին, իր գոյութիւնը պահպանելու հոգսի մտածողութեանը։

Կրասնովոդսկ Թարմ-Ուժ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

ԹԻՖԼԻՍ

✦ Էլեկտրաքարշի ծառայողների կանայք,—այն ծառայողների, որոնք գործի չեն կանգնում միայն իրանց մի խումբ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻ ԳԻՇԵՐ ՂԱԼԱԹԻԱՅՈՒՄ*)

(Ճանապարհ. տպաւորութիւններ)

—

Գարեջրատանը ես հետաքրքրվեցի, թէ ովքե՞ր էին այն երկու աղջիկները, հետաքրքրվեցի այն սովորութեան համար, որ փող էին հաւաքում…

Նա մեզ բացատրեց, որ երկուսն էլ քոյրեր են. փոքրիկը դեռ նոր է սկսել իր կարիէրան, իսկ մեծը արդէն երկու տարի է. իսկ այն կինը, որ կանգնած էր բեմի մօտ, դրանց մայրն է, հրէուհի է. դրանք ռոճիկ չեն ստանում և բաւականանում են՝ ինչքան հաւաքում են։ Մայրը միշտ նրանց հետ է, որ կարողանայ աւելի թանգ ծախել։

— Ինչպէ՞ս… բայց դեռ բոլորովին երեխաներ են։

— Մեծը արդէն վաճառքի է հանված, փոքրն էլ շատ չի անցնի… սովորական բան է…,—ասաց նա՝ ձեռքով մի արհամարհական շարժում անելով։—Բաւականին փող են հաւաքում։ Այսօր բազմութիւնը քիչ է, բայց տօներին 2—3 մէջիդի է հասնում (մէջիդը 1 ր. 60 կ. է)։ Առաւօտից սկսած խաղում են մինչև ուշ գիշեր։

— Ի՞նչպէս,—զարմացած հարցրի ես՝ չը հասկանալով, ինչպէս են առաւօտից սկսած խաղում։

Դիրեկտորը պարզեց, որ օրվայ մէջ մի քանի անգամ կրկնում են նոյն խաղը, դերակատարները գրիմներն ու զգեստները չեն հանում. սիննեմայի նման սէանսներով է, միմիայն հասարակութիւնն է փոխվում։

Մենք վեր կացանք, շնորհակալութիւն յայտնեցինք սիրալիրութեան համար և դուրս եկանք գարեջրատնից։ Մի քիչ տեղ նա եկաւ մեզ հետ, ցոյց տուեց այն փողոցները, ուր մեծ մասամբ խմբված են հասարակաց տները։ Ներեց խնդրեց, որ եթէ ցանկանանք՝ մտնենք, ու բաժանվեց մեզանից։

Մենք անցանք մի քանի նոյնանման թատրոնների մօտով, որոնք բոլորն էլ աջ կողմումն էին, իսկ ձախ կողմի բոլոր նեղ, ծուռ ու մուռ կեղտոտ փողոցները լցված էին հասարակաց տներով, և մենք ներս մտանք այդ փողոցներից մէկը։

Ես երկար կանգ չեմ առնի այդ տների առաջ, կանցնեմ միմիայն մօտով։

Այդ տեսակի տները ամեն տեղ էլ քիչ են տարբերվում իրարից, լինում են կեղտոտ, նուազ կեղտոտ և շատ շքեղները. տարբերութիւնը միմիայն գնի մէջ է, իսկ մարդը այդ տներում մինչև զերօյի է հասել։

Դեռ հազիւ մի քանի քայլ էինք արել, որ լսեցինք մեր ետևից մի կանացի ձայն, որը կոտրատված ռուսերէնով մեզ էր կանչում։ Մենք անցնում էինք առանց ուշք դարձնելու, բայց նա հասաւ մեր ետևից և սկսեց թախանձել, որ ներս մտնենք իր մօտ. մի քանի րոպէում պատմեց իր որտեղացի լինելը, ասաց, որ նոր է եկել Ռուսաստանից, որ այնպէս կարօտել է…

Մենք մտանք այդ աղքատիկ սենեակը, որը բաց է մի գորգով ծածկված տախտից. արդ ու զարդի սեղանից և երկու՝ գոյնը գնացած աթոռներից բացի ուրիշ ոչինչ չը կար։

Մենք տեղաւորվեցինք ով որտեղ հասաւ։

— Հիւրասիրեցէք գարեջրով։

— Թող բերեն։

Նա մօտեցաւ դռանը և բարձրաձայն կանչեց.

— Երեք շիշ գարեջուր… Մարուսկա, Զինգա, եկէք, հիւրեր են եկել։

Սենեակում անտանելի օդ էր։ Մի քիչ անց, երկու աղջիկ՝ մեկը գարեջրի շիշերով, միւսը՝ բաժակներով ներս մտան, բարևեցին գլխով, ցած դրին և բացին շիշը։

Ես հրաժարվեցի գարեջրից, որովհետև բաժակների մաքրութիւնը շատ կասկածելի էր. նայում էի շուրջս և անհամբեր սպասում, թէ ե՞րբ ենք դուրս գալու այդ խոնաւ, գարշելի որջից։

Աղջիկները արդէն սկսել էին իրանց գարշելի կատակներն ու սրախօսութիւնները։ Ես վեր կացայ և խնդրեցի, որ շտապենք։ Նրանք սկսեցին խնդրել, որ մնանք… բայց մարդու մաքով անգամ չի անցնի մնալ այդ ներկված, կեղտոտ կին կոչված մշուառների հետ։

Այդ նեղ փողոցի աջ ու ձախ կողմերում իրար կպած բնակվում են նրանք, որոնք վաճառքի են հանել իրանց մարմինը։

Ամեն մի տուն ունի իր տանտիկինը և 4—5 աղջիկ, որոնք հիւրեր գրաւելու համար ոչ մի միջոցի առաջ կանգ չեն առնում, ոչ աչքի, ոչ խօսքի և ոչ նոյն իսկ փողոց վազել ու ուժով քաշքշել իրանց մօտ։

Մեծ մասամբ նստած են փողոցում և զրոյց են անում հարևան աղջիկների հետ։ Առաջին յարկը ընդունարանն է, իսկ ննջարանները գտնվում են հետևեալ յարկերում։ Այդ տներից մէկում ես զարմանքով նկատեցի մի հազիւ 13 տարեկան աղջիկ…

«Միթէ սա՞ էլ»։ Բայց զարմանքս շուտ անցաւ, երբ մի քիչ շրջելով այդ փողոցներում տեսայ դեռ աւելի փոքրերին։

Ե՞րբ կարողացան դրանք այդքան փչանալ. մինչև հասարակաց տունը ամեն մէկը դրանցից անցնում է մի կարճ, բայց սոսկալի շրջան։ Դրանք ե՞րբ կարողացան անցնել այդ շրջանը։ Մարդ ի՞նչ աստիճան զարգացման պիտի լինի, որ առանց խղճի խայթի կարողանայ հաճոյք զգալ մի այդպիսի անմեղ երեխայի վաճառք հանած սիրուց։

Անցանք այդ բոլոր նկված բների մօտով, որտեղ ինքնամոռացութեան մէջ ապրում են այդ թշուառ, արհամարհված արարածները, որոնց մէջ մեռել է աւելի լաւ գաղափարը, և այրում են կեանքը, առանց մի րոպէ կանգ առնելու և յետ նայելու։

Նկատելով որ մենք միայն հետաքրքրութեան համար ենք շրջում այդ փողոցներում, նրանք այնքան էլ չէին ձանձրացնում։

Այդ փողոցներից մէկում մի տարիքաւոր կին բռնեց մեզ և սկսեց գովել իր աղջիկները։

Մենք նրան հասկացրինք, որ մեզ պէտք չէ։ Նա շարունակեց իր գովասանքը. նա գիտէր, որ մենք զզվել ենք տեսնելով այդ բոլոր կեղտը, որ իր մօտ մենք գոհ կը մնանք. ասաց, որ ինքը գերմանուհի է, իր աղջիկները գեղեցիկ են ու մաքուր, այնքան վրա տուեց, որ մեզ ստիպեց մտնել փոքրիկ, բայց մաքուր սենեակ, ուր մեզ առաջնորդեց տանտիկինը։ Իրար մօտ աթոռների վրա խմբված էին 4 աղջիկ՝ սոսկալի ներկված դէմքերով ու կրծքով։

Դա ընդունարանն էր. սենեակի միջից բարձրանում էին աստիճաններ, որոնք տանում էին վերնայարկը, ուր ննջարաններն էին։

Մեր մտնելուց նրանք դադարեցին խօսակցել ու շինծու սիրալիրութեամբ ժպտացին ու բարևեցին փոքրիկ աղջիկների նըման՝ խոնարհութիւն անելով։

Իսկապէս որ տանտիկինը իրաւունք ունէր պարծենալ. անհամեմատ աւելի մաքուր էր ու աղջիկները նուազ գարշելի։

Մի քանի շիշ գարեջրով հիւրասիրեցինք դրանց էլ և դուրս եկանք, չը նայելով այն բոլոր խնդրանքներին, որ մնանք այդտեղ գիշերելու։

Դիմեցինք դէպի հիւրանոց։ Մտայ սենեակս, վառեցի մոմը. աւելի մաքուր երևաց. թւաց թէ կատարել են պատուէրը ու փոխել սպիտակեղէնը։ Հանգիստ սրտով պառկեցի, բայց երկար ժամանակ քնել չէի կարողանում. տպաւորութիւնները շարան-շարան գալիս անցնում էին աչքերիս առաջից։ Ես տեսնում էի այն երեխաներին. չէ՞ որ դրանք էլ ծնողներ են ունեցել, որոնք նոյնպէս սիրել, փայփայել են, ցանկացել են մի երջանիկ կեանք իրանց ձագուկներին, բայց կեանքը դրանց ձգել է այդ ճահիճը և տաներով կոխկրտում է և որտեղ օր-օրի վրա աւելի ու աւելի են խրվում կեղտի ու ապականութեան մէջ։

Յանկարծ յիշեցի այն ճիւաղ մօրը, որը իր անմեղ ձագուկները վաճառքի է հանել։

Բայց ո՞վ գիտէ, դրանք էլ մեղաւոր չեն, գուցէ հաց խնդիրն է դրանց ստիպում, կեանքն է ճնշում մարդկանց վիզը և ցածացնում մինչև այդ ողորմելի աստիճանը։

Գլուխս ծանրացել էր արճճի պէս։ Նեարդային այդ դրութիւնը չը գիտեմ որքան տևեց և ընկայ մի տեսակ թմրութեան մէջ։

Յանկարծ վեր ցատկեցի տեղիցս. ինձ թւաց, թէ ասեղներով ծակծկում են ամբողջ մարմինս։ Վառեցի գլխավերևիս դրած մոմը և ի՞նչ տեսնեմ. ամբողջ անկողնումս վխտում են անհամար լուեր և բաղլինջներ, որոնք լոյսից սկսեցին այս ու այն կողմը վազվզել՝ թագնվելու տեղ գտնել։

Ես վեր կացայ և էլ սիրտ չարի միւս անգամ պառկել այդ անկողնի մէջ։ Այլ ևս անկարելի էր մտածել քնելու մասին. լուացվեցի, հագնվեցի ու մօտեցայ պատուհանին, բացի ու սկսեցի նայել շուրջս։ Արդէն լուսանում էր, բայց Ղալաթիայի փողոցները դեռ չէին հանգստացել։

Մի քիչ էլ, և այդ ծանր գիշերը անցած էր։

Միք. Մանուէլեան

*) Տես «Մշակ» № 155.

[1]) См. П. Милюковъ „Очерки по исторіи русской культуры“ 6 изд. СПБ. 1909 г., стр. 95.

[2]) См. П. Милюковъ «Спутникъ рабочаго» СПБ. 1914 г., стр. 143.

[3]) См. «Россія» № 2512, 1914 г.

[4]) См. Просвѣщеніе № 9 1913 г. Գ. Ստ.-ն, ձեր յիշած երեսը, այն է՝ 94.

[5]) См. Б. «Соловьевъ «Больничныя кассы» СПБ. II изд. 1913 г., стр. 9.

ընկերների սպառնալիքի շնորհիւ, — վերջին օրերս միշտ շրջապատում են ոստիկանապետին և լալով խնդրում վերջ դնել այդ «անիծված գործին»։ Նրանց ասելով, իրանց ամուսինները իբր թէ ահաբեկման են ենթակայ և տնից չեն կարողանում փողոց դուրս գալ։ Գործադուլաւորների մի մասը յուլիսի 17-ին խնդրել է հնարաւորութիւն տալ գործի կանգնելու։ Ոստիկանապետը առաջարկել է նրանց հաւաքվել իր վարչատունը, որտեղից նա ծառայողներին պահակախմբով գործի կուղարկի։ Այդ ծառայողների ասելով, գործի կանգնելու պատրաստակամութիւն ունեն 500 ծառայող։ Չը նայած այդ յայտարարութեան, նախանցեալ օրը, սակայն, գործադուլաւորներից ոչ ոք ծառայութեան չեկաւ։

Գործադուլաւորների ներկայացուցիչները խնդրել են ոստիկանապետին միջնորդել երկրի բարձր իշխանութեան առաջ՝ մի առանձին հաշտեցուցիչ յանձնաժողով կազմելու։ Նրանք յուլիսի 16-ին պէտք է հաւաքվէին ոստիկանապետի մօտ, բայց ինչ-որ պատճառով չեն ներկայացել։

Գործող վագոնների թիւը այժմ հասցված է 30-ի։

◆ Փոխարքայի դիւանատունը յայտնել է Թիֆլիսի նահանգապետին, որ հայոց ծխ. դպրոցների ուսուցիչ-ուսուցչուհիների համար մանկավարժական դասընթացքներ Ներսիսեան դպրոցում կարող են բացվել լուսաւորութեան մինիստրութեան՝ 1875 թ. օգոստոսի 5-ի կանոնադրութեան հայեցողութեամբ և Կովկասի ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուի թոյլտւութեամբ։

◆ Վերջին ժամանակներս քաղաքի ջուրը պակասելու պատճառն այն է եղել, որ Կուր գետի ջուրը նուազելով ջրանցքից իջել է և գետը հեռու է մնացել շիւղաներից ու ջրանցքն էլ գրեթէ չորացել է։ Այժմ սկսված են ջուրը կարգի բերելու աշխատանքները։ Նախանցեալ օրը Աւճալայից քաղաք է փոխադրված 1.000,000 դոյլ ջուր։

◆ Փակվեցին ալէքսանդրեան ուսուցչական ինստիտուտում տարրական դպրոցների ուսուցիչների համար կազմակերպված դասընթացքները։

◆ Երէկ կայացաւ քաղ. վարչութեան տնտեսական յանձնաժողովի նիստը մսի սակագինը վերացնելու հարցը և դրա հետ կապված մի շարք խնդիրներ քննելու համար։

◆ Թիֆլիսի նահանգի ազնուականների ժողովը իր վերջին արտակարգ նիստում որոշել է 100,000 րուբլով գնել Ծղնէթսկայա փողոցի վրա եղած հողամասը, որը Դ. Զ. Սարաջևը նուիրաբերել է Վրաց մէջ Գրագիտութիւն Տարածող Ընկերութեան։

◆ Այս օրերս Թիֆլիս եկած Տուլայի, Մոսկվայի և Օրլովի նահանգների մինիստրական մի քանի դպրոցների աշակերտները երէկ մեկնեցին։

—

ԿՈՎԿԱՍ

◆ Ներկայումս Կախէթի երկաթուղագծի աշխատանքները առաջ են տարվում Սղնախից դէպի Թէլաւ։ Մնում է ռելսեր ձգել ևս 24 վերստ տարածութեան վրա։

◆ Քութայիսում ինքն իրան թունաւորել է ազնուականների գիմնազիայի աշակերտ Աւալիշվիլին։ Ինքնասպանութիւնը կատարվել է վատ քննութեան պատճառով։

◆ Սղնախից մեզ գրում են ամսիս 14-ից. «Երէկ Սղնախում, Վարդավառի օրը, տեղի ունեցաւ հայոց դպրոցի շինութեան հիմնարկութեան հանդէսը մասնակցութեամբ Թեմակալ առաջնորդ Մեսրոպ եպ.-ի, որը յատկապէս այդ նպատակով եկաւ Սղնախ»։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ՍԵՐԲ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ ԵՒ ԻՐ ԳԵՂԵՑԻԿ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

I

Սլավօն ազգերի մեծ ընտանիքը, որ իր հարիւրերեսուն միլիոնի հասնող անդամներով գրաւել է համարեա ամբողջ Արևելեան Եւրոպան և Հիւսիսային Ասիան, ինչպէս յայտնի է, իր մէջ պարփակում է և Բալկանեան լեռնադաշտերում ապրող մի քանի ազգերի՝ բուլղար, սերբ, խորվատ, սլաւօն ժողովուրդներին։ Դեռ շատ չէ անցել այն օրերից, երբ բալկանեան պատերազմի պատճառով ամբողջ աշխարհի ուշադրութիւնն ուղղված էր դէպի այդ ազգերը, թէ ինչպէս նրանք միացած ոյժերով ձգտում էին վրէժխնդիր լինել իրանց անելի հարեւանից։ Ներկայումս էլ փոքրիկ Սերբիան իր վրա է դարձրել ընդհանուրի ուշադրութիւնը իր հիւսիսային մեծ հարևանի, այս անգամ արդէն աւելի զօրեղ, աւելի հզօր ու քաղաքակիրթ դրացու՝ Աւստրիայի հետ ընդհարվելու պատճառով։ Այդ երկու ազգերի միջև եղած քաղաքական, տնտեսական և այլ տեսակի խնդիրների քննութիւնը և դիւանագիտական հարցեր լուծելը թողնելով ուրիշներին, մենք այստեղ նպատակ ունենք մեր միջին ընթերցողի համար՝ առձեռն աղբիւրներից օգտվելով՝ մի քանի տեղեկութիւններ ու ծանօթութիւններ տալ սերբ ժողովրդի կուլտուրական կեանքի և գրականութեան մասին։ Երբ բոլոր երևոյթին մեր ամենի համակրութիւնն ու սիմպատիան դէպի Սերբիան է ուղղված, պէտք է որ քիչ աւելի մօտ ճանաչենք այդ ժողովրդին։

Սլավօն ժողովուրդները իրանց աշխարհագրական դիրքով երեք գլխաւոր խմբակցութեան են բաժանվում. ա) Արևելեան սլաւօններ՝ (բէլօրուսներ, վէլիկօրուսներ, մալօրուսներ, ռուսիններ). բ) Արևմտեան սլաւօններ՝ (լեհեր, չեխեր, սլովակներ, լուժիչաններ). գ) Հարաւային սլաւօններ՝ (բուլղար, սերբ, խորվատ (կամ կրօատ), սլովէններ)։ Ահա սլաւօնական ժողովուրդների վերջին, հարաւային խմբակցութեան մէջ գտնվող սերբ և խորվատ ժողովուրդների մէջ կայ մի ընդհանուր միութիւն, միևնոյն ծագումն ունեն և խօսում են միևնոյն բարբառով. բայց հասարակ ժողովուրդը երկու կողմից էլ անհամբերատար է մէկը դէպի միւսը, որովհետև սերբերը կրօնադաւանական բաժանումով միացած են Արևելեան Եւրոպային, այսինքն յոյն-պրավօսլաւ եկեղեցուն, մինչդեռ խորվատները ընդունում են Արևմտեան Եւրոպայի՝ կաթոլիկ եկեղեցին։ Երկու կողմից կան նաև մահմեդականներ։ Յայտնի է, որ ամբոխ ժողովուրդը շփոթում է ազգը և կրօնը միմեանց հետ, այդ իսկ պատճառով համարեա միևնոյն ազգին պատկանող երկու ցեղերը, սերբ և խորվատ ժողովուրդների ստորին դասերը, կրօնական բաժանումով չեն զգում միմեանց հետ հոգու հարազատութիւն։ Այլ բան է ինտելիգենցիան. երկու կողմն էլ ունենալով մի ընդհանուր գրական լեզու (սերբ-խորվատական) նրանք չեն տեսնում իրանց մէջ բաժանման մի որոշ գիծ։

Սերբերի և խորվատների ազգաբնակչութեան քանակը առանձին-առանձին վերցրած դժուար է եղել ճշտութեամբ որոշել, որովհետև նրանք տեղ-տեղ ուղղակի խառնված են ու մի տարր են ներկայացնում. բայց և այնպէս համարվում են՝ սերբերը մինչև 4½ միլիոն, խորվատները 2½ միլ.։ Սերբ ազգաբնակչութիւնը խտացած է մեծ չափով Սերբիայում, Չեռնոգորիայում և Աւստրիայի և Թիւրքիայի իրանց սահմանակից նահանգներում։ Սերբեր կան նաև Ռումինիայում, Արևմտեան Բուլղարիայում, Ռուսաստանում և նոյն իսկ Ամերիկայում։ Խորվատները կենտրոնացած են Խորվատիայում կամ Կրօացիայում (Աւստրիա), Բօսնիայից հիւսիս, Սավէի միջին ափերում։

Սերբ-խորվատական ժողովրդի ազգաբնակչական և աշխարհագրական այս ամփոփ տեղեկութիւնները բաւարար համարելով, այժմ անցնենք մեր բուն նիւթին, այն է նրանց մտաւոր կուլտուրական կեանքին առհասարակ և գեղեցիկ գրականութեանն ու ժողովրդական երգերին մասնաւորապէս։

Զ.

ՄԻ ԿՏՈՐ ՀԱՑԻ ՀԱՄԱՐ

(Իրողութիւն)

—

Այդ օրը պատարագիչ էր գերեզմանատանը։

Եկեղեցու մէջտեղ դրված էր մի անշուք ամբիոն։ Նոյնպիսի մի անշուք, անզարդ դագաղ տեղաւորված էր վրան։

Նրան շրջապատում էին մի երկու փոխ մոմ, մի երկու անտարբեր դէմքեր։ Անսիրտ մոռացութիւնն ու դառն չքաւորութիւնն էին այդ սգահանդէսի միակ յուղարկաւորները։

Ցիրուսի՝ աշխարհին հրաժեշտ տուողը մի աննեցուկ պառաւ էր, Կուկուշէնց Լիզան։ Մի ոսկորների պարկ, մի աւելորդ բեռ՝ ցաւագար աշխարհի շլնքին. մի աւելորդ բերան։ Կեանքի կատաղի ալիքները նրան արդէն դուրս էին նետել իրանց եզրերից։ Կար, չը կար—աշխարհի համար մէկ էր։

Սակայն կենդանի էր նրա փորը։ Մի փոր հաց էր հարկաւոր նրան։ Եւ մի փոր հացի կարիքը ստիպում էր նրան աշխատել, լարել իր պառաւական բոլոր մնացած ոյժերը։ Ուստի նա և խոհարարուհի էր, և դերձակուհի, և հիւանդապահ, և շաքարահացեր, քաղցրաւենիներ պատրաստող, և լուացարարուհի, և հացթուխ. բայց նրա ամենագլխաւոր արհեստը՝ միջնորդութիւնն էր և հարսնախօսութիւնը։ Ներելի, աններելի միջոցներով նա գիտէր հասնել իր նպատակին։ Կեանքը իր պարսաւելի և յանցաւոր շնորհներով օժտել էր նրան՝ մի փոր հացի կարիքը մեղմելու։ Միայն վերջերը շատ էր գանգատվում, որ իր ոյժերը սպառվել են, այլ ևս աշխատել դժուարանում է։ «Ով Աստուած, ե՞րբ մահ կը տաս, որ մեռնեմ, դինջանամ, ոսկներս հանգստացնեմ»—ստէպ կրկնում էր նա։

Վերջապէս՝ նրա ցանկութիւնը կատարվեց։ Ահա դիասեղանի վրա է նա։ Ո՞ւմ ինչ պակասեց։

Պատարագը աւարտելու մօտ էր։ Ցանկարծ եկեղեցու կամարների խուլ լռութիւնն և մենաւորութիւնը աղիկեցին լացի ձայներ։ Մի կին մղկ-մղկ արտասվելով՝ ներս ընկաւ եկեղեցի։

— Ջէ,—մտածեցի—աշխարհս առանց բարի մարդկանց չէ։ Ամենքիս համար էլ կայ մէկը արցունք թափող։ Կայ մէկը յիշող։

Եւ ես պատարագիչիս՝ բոլշեբար զգացվեցի։ Մի դիւրալի, վեհին զգացմունք ինձ յափշտակեց և ես մոռացվեցի։

Ինձ սթափեցրեց լացող կնոջ հեծկլտոց թնդացող աղաղակն ու աղմուկը։ Այլ ևս լաց չէր այն։ Այլ ևս ցաւակցութեան արցունքներ չէին, այլ մի կոծ, մի տոչորված սրտի բողոք։ Ոչ պատարագի խորհրդաւորութիւնն և ոչ յուղարկաւորների ներկայութիւնը չը զսպեցին այդ անկուշ սանձարձակութիւնը։ Նա յարձակվեց դագաղի վրա, երկու ձեռքով երկու ափից բռնեց, սկսեց կատաղի կերպով շարժել ու գոռալ.

— Գերեզմանում՛դ ոչ դինջանաս, Լիզա բալամ։ Քեզ տեսնեմ, թեժ կրակում էրվես, խորովվես, ինչպէս իմ ջահել աղջկայ երեսը խորովեցիր։ Ը՞հ, քեզ տեսնեմ, սատանէքի փայ լինես։ Որդոտինքները հոտած լաշդ ուտեն, մաշեն։ Անկշտում աչքերդ ծակեն, ծակծկեն, ինչպէս մեր սիրտը ծակծկեցիր։

Նա այնպէ՛ս ամուր կպել էր դագաղին, այնպէ՛ս քաշում էր, որ դիակը դագաղից դուրս թաւալվելու մօտ էր։ Ոսկորների պարկը վիժելու վրա էր։

Պատարագի կարգը խանգարվեց։ Միակ սպասաւորն ու դպիրը այդ յանկարծակիից մի քանի վայրկեան երկչոտութիւնը ընդհատեցին։ Ժամկոչներն և ներկայ սակաւաթիւ յուղարկաւորներն այդ խռովարար, չը տեսնված վարմունքից դրդված՝ առաջ շարժվեցին և հազիւ պոկեցին գազանային կատաղութեամբ լցված կնոջը անշնչացած, անխօս դիակից։ Նա հրում էր։ Նա դիմադրում էր. չէր հպատակվում իրան բռնողներին և գոռում էր.

— Ա՛խր, դուք չէք իմանում՝ ի՛նչ կրակ վառեց այս անիրաւ Լիզան իմ սրտում, իմ ազիզ բալայիս սրտում։ Ա՛յ քար կտրած, ինչո՞ւ մեզ հետ այսպէս վարվեցիր։ Ինչո՞ւ վարդի նման սիրուն, աչքիս լոյս աղջկաս էն անպիտան, փչացած, բաղբօյնիկ, արբեցնիկ ազայի հետ պսակեցիր։ Աշխարհում քեզ համար մարդ պակաս է՞ր, որ մեզ չը խաբէիր։ Ա՛խր ես էլ քեզ նման ձեռքիս աշխատանքով ապրող էի։ Ես էլ հացթխութիւն անելով, կրակի առաջ էրված, խորոված էի։ Քրտինքիս ամեն մի կաթիլը սև կոպէկ դարձրի, աղջկաս ուրախ օրվայ համար հաւաքեցի։ Ինչո՞ւ մեզ խաբեցիր։ Տղային գովեցի՞ր։ Փողն էլ տուինք, աղջիկն էլ, նրա համա՞ր, որ էս օրվան օրը աղջկաս անպատուի, տնից դուրս անի և իմ դառն աշխատանքի պտուղ փողը իր սիրականի հետ լափի, մսխի... Ա՛յ անիծած, ինչո՞ւ չասացիր, որ այդ սև ու սպիտակ փեսացուն սիրական ունի։ Ինչո՞ւ խեղճ, եթիմ աղջկաս տունը քանդեցիր, օջախը դուրս կորցրիր... Լսեցի, որ սատկել ես։ Վաշ վաշ եկայ, որ սրտիս կսկիծը, միջիս թոյնը թափեմ, ասեմ «Լիզա, գերեզմանումդ ոչ դինջանաս... ո՛չ դինջանաս... ո՛չ դինջանաս...»։

Եւ մինչդեռ նրանք ոյժով դուրս էին հանում, եկեղեցու կամարների տակ արձագանք էին տալիս նրա վերջին խօսքերը՝ «Ո՛չ դինջանաս... ո՛չ դինջանաս...»։

Խե՛ղճ Լիզա։ Քար աշխարհ։ Խնդրածդ մահը ստացար, բայց յոգնած ոսկորներդ գերեզմանում «դինջացա՞ն» արդեօք։

Գէորգ գ. Մկրտումեան

Աստրախան

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԹԱՏՐՕՆ

—

Ցարսկիէ-Կոլօդցի, 14 յուլիսի

Յուլիսի 13-ին հայ աշակերտները հայոց դպրոցի պատշգամբում տուեցին ներկայացում։ Խաղացին «Матрена Спиридоновна» ռուսերէն պիէսը և «Գազանիք» Լևոնեանի վօդևիլը։ Աշակերտների խաղը աջող էր և բաւականութիւն պատճառեց հանդիսականներին։ Տոմսակները շատ էժան էին՝ 20 կ. մեծերի համար, իսկ փոքրերի՝ 10 կ., ուստի ներկայ էր բաւական բազմութիւն։ Զուտ արդիւնք մնաց մօտ 10 ր., որ յատկացրին գրադարանին։

N. N.

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

—

Աստղեծ. «Վիշապամայր», պատմուածք, Ալէքսանդրապօլ, ՌՅԿԲ. 46 եր., գ. 20 կ.։

II

Ինչպէս տեսնում էք, այս նախաբանում հեղինակը շատ համառօտակի է անցնում ու իր ունեցած տեղեկութիւնները չէ դընում գիտական հրապարակ՝ ուսումնասէրների քննութեան համար. բայց նա շատ առատ և հետաքրքրական նիւթեր է տալիս իր բուն աշխատութեան՝ «պատմուածքի» մէջ, որն ի հարկէ որքան էլ սիրով կարդացվում է, բայց լինելով գեղարուեստական գործ ու հիմնաւորված երևակայութեան վրա՝ գինաթափ է անում հարցին գիտական կողմով մօտեցողներին։

Գրքի նիւթն ամբողջական մի նկարագրութիւն է. «Դուին քաղաքի արևելքում տարածված Բլրակ աւանի» կալուածատէր Եղնակ իշխանը անտանելի երաշտից նեղվելով ուխտադնացութեան է դուրս գալիս դէպի Վարդենեբ՝ «Վիշապամօր այցը տեսնելու» և «ականջներով լսելու նրա պատգամները»։ Իշխանին ուղեկցում են և իշխանուհի Անոյշը, «իշխանի դարբինները, հարսները, թոռները նաժիշտներով և աղախիններով»։ Ծրագրված ուխտաւորները հասնում են Գեղարդի մենեանը։ Զինուորներն իջեւանում են Վիշապաքարին և Վիշապափայլին նուիրած տաճարի բակում։ «Նրանց անդրինները կանգնեցված էին բոլորովին մերկ, ամպերի գլխին՝ գեղարդաձայր նիզակները ձեռքերին, դէմքերն աջ ու ահեակ կարծես սլանում էին երկնքում»։

Այստեղ ուխտ կատարելուց և զոհեր մատուցելուց յետոյ՝ Եղնակ իշխանի կարաւանը ճանապարհ է ընկնում Վիշապազանց բարձունքը։ Այստեղ ուխտաւորները հասնելով սրբազան աւազանների և լճակների ափերին վրաններ են խփում և մեծ երկիւղածութեամբ սպասում են Վիշապամօր յայտնվելուն։ Ցանկարծ տիկին Անոյշը նկատում է հեռուից երևացող մի խումբ յուշկապարիկների, «որոնք ինչ-որ կառաձև մի նաւի բոլորված գալիս էին լճի արևելեան կողմից»։ Տիկինն իսկոյն չոքում է, երեք անգամ երկրպագում և հրամայում հետևորդներին.

— Ծնկեցէք և աղօթեցէք, մայրը գալիս է։

Յուշկապարիկների մեղեդիների ձայնեբով, շուշանների պէս զարդարված դեռատի կոյսերի ուղեկցութեամբ երևում է Վիշապամայրը «ծուկի տարազով, գլխով ու շապկով», դուրս է հանում իր թևերը և ուխտաւորներին ցոյց տալով իր «գեղահրաշ պատկերը», պատգամախօսում է և հեռանում։

Դարձեալ զոհաբերութիւններ, դարձեալ խաղ ու պար և ուրախութիւն. ու Եղնակ իշխանի կարաւանը նոյն հանդիսաւորութեամբ վերադառնում է հայրենի աւանն ու տեսնում է, որ իր բոլոր արտերն ու մարգագետինները ջրառատ կեանք են ստացել, ուռճացել են ու կանաչել։

Այստեղ Աստղեծի «պատմուածքը» վերջանում է որպէս պատմուածք. բայց նա նոր սկսում է բանասէրի ուշադրութիւնը կենտրոնացնել այն վերին աստիճանի հետաքրքրական տեղեկութիւնների վրա, որոնցով լի է այդ գրքոյկը։ Մասնագէտ ուսումնասիրողը որքան որ առատ նիւթեր է հանդիպում այնտեղ վիշապազուն աստուածների մասին, հեթանոս սովորութիւնների և բարքերի մասին, նոյնքան էլ պէտք է զգոյշ լինի այդ նիւթերից օգտվելիս։ Հեղինակը, իր աշխատութիւնը գրած լինելով թեթև ընթերցանութեան համար՝ ոչ գիտական նպատակով, հարկ չէ համարել յիշել, թէ ինչ աղբիւրներից կամ փաստական յիշատակարաններից է քաղել իր տեղեկութիւնները, մի՞թէ միայն իր՝ «շատ մանուկ հասակում» լսած ժողովրդական աւանդութիւններից։ Եթէ այդպէս է, պէտք էր արդեօք ենթադրաբար վայրերի, անձնաւորութիւնների, ժամանակի որոշակի ցուցումներ անել և շփոթ առաջացնելով աւելի դժուարացնել յետագայի ուսումնասիրութեան գործը։

Գրքոյկը պատկերազարդ է և յամենայն դէպս ինչպէս ընթերցանութեան համար պիտանի, այնպէս էլ արժանի է մասնագէտ բանասէրների ուշադրութեան։

Գ. Լևոնեան

ՆՈՐ ՍՏԱՑՎԱԾ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

1) «Ցունական ազդեցութիւնը հայ երաժշտութեան տեսականի վրա», Ս. Մելիքեանի, Թիֆլիս, 1914 թ., էջ 61, գ. 75 կ.։ 2) «Իսրայէլ Օրին և իր քաղաքական ծրագիրը», Ե. աւագ-ք. Գեղամեանցի, Բագու, 1914 թ., էջ 79։ 3) «Երուսաղէմ-Տալէքարլիի մէջ», Սէլմա Լակէրլօֆի, Թարգ. Ռ. Զարդարեանի, 1914 թ., էջ 306, գ. 35 սէնթ։ 4) «Փոքրիկ վայրենին», ըստ Մարիէտտայի, Թիֆլիս, 1914 թ., էջ 112, գ. 20 կ.։ 5) «Մուկն և կատուն. օճառավաճառի որդին. Թագ. գանձ գտնող Խորասանցի գիւղացու պատմութիւն. Թագաւորն ու ձկնորսը», Թարգ. Ե. վ. Երկարակեցեանի, Նոր-Ջուղա, 1914 թ., էջ 45, գ. 30 շահի։ 6) «Լուսաղէմին», գրական ժողովածու, Բագու, 1914 թ., էջ 59, գ. 25 կ.։ 7) «Շիլ», գրական ալմանախ, Բագու, 1914 թ., էջ 40։ 8) «Եղէք երջանիկ», Թարգ. Զաւէն վարդ.-ի, Շուշի, 1914 թ., էջ 32, գ. 10 կ.։ 9) «Գրացուցակ Ա. Եազըճեան գրատան», Կ. Պոլիս, 1914 թ., էջ 80։ 10) «Կանոնագիր Լօզանի հայ ուսանողական միութեան», Աստրախան, 1914 թ., էջ 7։

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ.

ՎՈՍՓՈՐԻ ԱՓԵՐԷՆ

—

Պատրիարքական հրաժարական

Կ. Պոլիս, 9 յուլիս

Զաւէն պատրիարք երբ նոր ընտրուած էր, Բ. Դուռն ամէն հաւաստիքներ շռայլեց նոր պատրիարքին, անոր դիմումներուն ընթացք տալու խոստումներ ընելով։

Զաւէն պատրիարք ալ փոխադարձաբար չափազանց օսմանցիական արտայայտութիւններ ըրաւ, իր պաշտօնին մէջ անշուշտ դիւրութիւններ գտնելու յոյսով։

Երկու կողմին խօսքերն ալ, արտայայտութիւններն ալ անկեղծ չէին, վասնզի ոչ Բ. Դուռն հայոց իսկապէս օգտակար ըլլալու կամք ունէր և ոչ ալ հայոց պատրիարքը այնքան թիւրքամիտ ըլլալու միտում։

Զաւէն պատրիարքի յարաբերութիւնները Բ. Դրան հետ մասնաւորապէս մէբուսական խնդրոյն պատճառով բաւական խանգարուեցան։ Բարենորոգմանց խնդիրն ալ ոչ նուազ ազդեց այդ յարաբերութեանց վրայ և լծակ ծառայեց Բ. Դրան և պատրիարքանի յարաբերութեանց։ Բ. Դուռն երբեմն գիջումներ ընելու ձևեր առաւ եւրոպական պահանջմանց դէմ պատրիարքարանի բերնով մեղմացումներ ձեռք բերելու համար։

Ասոր համար պահ մը պատրիարքարանի և Բ. Դրան միջև առկախ մնացած խնդրոց քննութեան համար կազմուեցաւ մինիստրներու մասնաժողով մը։ Այդ առկախ խնդրոց առաջինն ու ամենակարևորն էր ազգային կալուածներու խնդիրը և ազգ. վարժարաններու ճանաչման հարցը, որոնք պատրիարքարանի համար ամենակենսական կարևորութիւն ունէին և ամենամեծ դժուարութիւններու պատճառ կըլլային։

Սակայն մինիստրներու մասնաժողովին բարեացակամ որոշումները չգործադրուեցան, վասնզի բարենորոգմանց խնդիրը վերջացաւ գրեթէ թիւրք կառավարութեան ուզած ձևով, և այլ ևս հայերը շոյելու պատճառ չմնաց։ Ընդհակառակը վերջին օրերս Հօֆֆի և Վեստենէկի հետևորդները սահմանելու գործին մէջ պատրիարքարանի կողմէն երկու քննիչներուն եղած թելադրութիւնները ապացուցուած ըլլալով նոյնիսկ քննիչներուն անվերապահ յայտարարութիւններովը, Թալէաթ-բէյ սաստիկ զայրացած է Զաւէն պատրիարքի դէմ և յայտնի հակառակութեամբ մը պատրիարքարանի բոլոր դիմումները անպատասխան կը թողու։

Ասկէ զատ՝ կառավարութիւնը իր յանձնառու եղած բարենորոգումները անուղղակի կերպով չէզոքացնելու համար ամեն օր մէկ-մէկ հնարք մտածելու վրայ է։ Այսպէս՝ որոշուած էր նահանգային օրէնքին հիման վրայ կրթական տուրքին տնտեսութիւնը թողուլ իւրաքանչիւր նահանգի և համեմատական բաշխում կատարել։

Սակայն կառավարութիւնը խորհրդարանին մէջ քուէարկել տուաւ օրէնք մը, որով այդ կրթական տուրքը իբր երաշխաւորութիւն փոխառութեան ցոյց տրուած ըլլալը պնդելով, այդ տուրքը նահանգներու չձգուելուն վրայ պնդեց և յաջողեցաւ այդ օրէնքը քուէարկելով։ Ասով՝ գէթ մէկ տարուան համար՝ այդ տուրքը նահանգներու չպիտի մնայ։

Դարձեալ կըսուի և երևոյթներն ալ կը հաստատեն, թէ Բ. Դուռը հայոց հողային խնդրոյն ընծայած կարևորութիւնը տեսնելով և կարծելով թէ հայերը Հայաստանի մէջ հողատիրութեան հետապնդելով յատուկ նպատակ մը ունին, որոշած է ամեն գնով պայքարիլ հայոց հողատիրութեան դէմ, բոլոր բռնագրաւումները նուիրագործելու համար որոշած է հողային խնդիրը կարգադրել այնպիսի եղանակով մը, որ հայոց դրամական հատուցում ըլլայ, իսկ հողերը մնան իսլամներու և թիւրքերու ձեռքը։

Այս քաղաքանութեան արդիւնքն է նաև ազգային մի քանի կալուածներու մասին ասկէ առաջ տրուած որոշումներու բեկանումը։

Այսպէս, երուսաղէմապատկան Եդի-Կուլէի ագարակը, որ էվկաֆի կողմէ իբր մահլուլ գրաւուած էր, վերջերս մասամբ ծախուած էր օտարականներու։ Պատրիարքարանը խստիւ բողոքեց այդ կարգադրութեան դէմ և հատուցում պահանջեց, վասնզի մինիստրներու մասնաժողովը իր քննութեան մէջ ընդունած էր, թէ Եդի-Կուլէի ագարակը ազգապատկան է։ Միայն այս որոշումը չէր գործադրուած։

Կառավարութիւնը, վերստին յայտնելով թէ կընդունի ազգին իրաւունքը, խոստացաւ դրամական հատուցում ընել ծախուած մասերուն համար և բռնագրաւուած ագարակը վերադարձնել։

Սակայն այս խոստումը չգործադրեց, և հիմա դարձեալ էվկաֆը կը պնդէ իր տեսակէտին վրայ, և կառավարութիւնը իր խոստումը չի գործադրեր։

Դարձեալ նշանակելի է Սանասարեան վարժարանին պատկանող Ազվերանի ագարակի մասին կառավարութեան բռնած ընթացքը։

Այս ագարակը բռնագրաւուած էր լազի մը կողմէ, և ազգը անոր դէմ բողոքած էր։ Տարիներով դատը շարունակուած էր և քանիցս անգամ հաստատուած էր ազգին իրաւունքը։

Սակայն վճիռը չէր գործադրուած։ Վերջապէս անցեալները կառավարութեան մօտ կատարուած բազմաթիւ դիմումներ իրենց արդիւնքը ունեցան, և, ազգին իրաւունքը հաստատուելով, ագարակը յանձնուեցաւ հայոց։ Հիմա, մի քանի օր է, որ կառավարութիւնը կառաջարկէ դարձեալ ագարակը յանձնել բռնագրաւող լազին և իբր հատուցում ստանալ 1000 ոսկի, մինչ ազգը հնչուն դրամ 2000 ոսկի վճարած է և բաւական կարևոր գումար մըն ալ ծախսած է դատի համար։

Ասիկա ցոյց կուտայ թէ հայերը հողազուրկ ընելու որոշ ծրագիր մը կայ։

Կ. Պոլսոյ մօտակայ դարձեալ երուսաղէմապատկան Եալօվայի ագարակը մերձակայ Եօրդան գիւղացի թիւրքերը մասամբ գրաւած էին։ Զաւէն պատրիարք երթալով Եալօվա՝ բռնագրաւման անձամբ իրազեկ եղաւ և Թալէաթ բէյին պատմեց իր տեսածները, յուսալով որ իր բողոքը նկատի պիտի առնուի։ Սակայն Թալէաթ բէյ գործը փոխադրեց Նիկոմիդիոյ կառավարչին, որ տեղւոյն վրայ ուսումնասիրելով խնդիրը՝ դատարանին դուռը ցոյց տուաւ։

Ասիկա ձև մըն է Թիւրքիոյ մէջ խնդիրները մեռցնելու համար։

Ասկէ դուրս է կալուածական արձանագրութեանց սրբագրութեան խնդիրը, որուն համար հրատարակուած օրէնքին գործադրութիւնը կառավարութիւնը կուզէ այնպէս մը կատարել, որ ազգային կալուածներուն կէսը կուզէ իւրացնել և գրաւել։

Օրինակի համար, կը պահանջէ «Յակոբ Չէրէթեաններ», «Անակի որդի Գրիգորներ»—որոնք անգոյ անձեր են—որպէսզի գանձպետական պաշտօնատուն և յայտարարեն, թէ այս կալուածը մերը չէ, այլ ազգինը. նոյնպէս քաղաքին շրջապատէն դուրս գտնուած կալուածները իբր ազգային սեփականութիւն կը մերժէ արձանագրել, որով վանքապատ-

կան հողեր կը վտանգուին։

Ջաւէն պատրիարք այս կացութեան առջև շփոթած՝ հարկ կը դատէ պատճառաբանեալ հրաժարական մը մատուցանել։ Խառն ժողովը երկու օր իրարու վրայ արտասովոր նիստ գումարելով նկատի առաւ այս խնդիրը և լսեց պատրիարքին պատրաստած հրաժարագիրը, սակայն վերջին փորձ մըն ալ ընելու պէտքը տեսաւ և որոշեց բոլոր կարեւոր առկախ խնդրոց համար դիմում մը ընել յիշատակագրով մը, և երբ կառավարութիւնը դարձեալ նկատի չառնէ ազգին շատ արդար և օրինաւոր պահանջները, այն ատեն թողուլ, որ պատրիարքը հրաժարի հանդիսաւոր բողոքի արտայայտութեամբ մը։

Հիմա կը սպասենք կառավարութեան պատասխանին՝ պատրիարքարանի կողմէ տրուած յիշատակագրին։ Շաւայլ

ԽԱՐԻՒԿՆԵՐ ԲԱՐՁՐ ՀԱՑՔԻՑ

Դաշնակցական բաշիբոզուկութիւնները ազգային առաջնորդարանին մէջ

Երզրում, 26 յուլիս

Անցեալ թղթակցութեամբս գրած էի, որ հրաժարած է ուսումն. խորհուրդը, պարզած էի այն պատճառները, որոնք առիթ էին ծառայած անոր հրաժարականին, և ըսած էի, որ ժողովրդի մէջ յուզումը դէպի թայֆայականները ալ աւելի կը սաստկանայ։ Այդ թղթակցութենէս յետոյ խոշոր անցքեր տեղի ունեցան ազգային կեանքին մէջ, որոնց արձանագրութիւնը (որպէս հասարակական նշանակութիւն ունեցող խնդիր) անհրաժեշտ է տալ։

Յունիս 20-ին, ուրբաթ, երեկոյեան վաճառական և արհեստաւոր դասի ներկայացուցիչները հանրագրութեամբ մը կը ներկայանան ազգային մարմիններու նախագահին, որ առաջնորդն է։ Այդ հանրագրութեան մէջ իրենց վստահութիւնը յայտնելով հրաժարած ուսումն. խորհրդին և մատնանշելով այն անփոխարինական վերաբերմունքը, որ ունի ազգ. վարժարաններու տեսուչն ու ուսուցչ. մարմինը դէպի իրենց գերադաս ուսումն. խորհուրդը, կը խնդրեն առաջնորդին ջանք չխնայել համոզելու համար ուսումն. խորհուրդը, որ իր հրաժարականը ետ վերցնէ, սահմանադրութեան՝ օրէնքի ու արդարութեան սահմանին մէջ բաւարարութիւն տալով անոր արդարացի պահանջներուն, իսկ եթէ հրաժարականը վերջնական և անդառնալի է, այն ատեն ալ գոցել դպրոցներու դռները՝ խուսափելու համար այն ամեն անպատեհութիւններէն, որ կրնայ տեղի ունենալ տեսչի և ուսուցչ. մարմնոյ ինքնիշխան կարգադրութիւններէն և այդ կարգադրութեանց իրագործման պարագային։

Առաջնորդը այդ հանրագրութիւնը կը յղէ քաղ. ժողովոյ ատենապետին։ Սա ալ իր կարգին արտակարգ քաղ. ժողովոյ գումարման կարգադրութիւն ընելով կը խնդրէ հանրագրութեան ներկայացուցիչներուն, որ միւս օր գան և պատասխանը իմանան։

Եւ ահա ամսոյս 21-ին, Գրիգոր Լուսաւորչի տօնի օրը, հանրագրութիւնը ներկայացնողներէն մէկը—պ. Երուանդ—կուգայ առաջնորդարան պատասխան ստանալու։ Քաղ. ժողովոյ նիստը դեռ վերջացած չըլլալով՝ ստիպուած կըլլայ սպասել սրահին մէջ։

Ազգ. վարժարաններու տեսուչ Ռոստոմն այդ ատեն կուգայ և կիմանայ, որ արտակարգ նիստը գումարուած է իրենց ապօրինութիւնները շեշտող հանրագրութեան առթիւ. այդ ատեն ոչինչ կըսէ հոն նստած և պատասխանի սպասող պ. Երուանդին և կելլէ կերթայ։ Կէս ժամ յետոյ կը սկսին առաջնորդարանի սրահը թափուիլ դաշնակցական պարոնները (որոնց թիւը կը հասնի 50-ի) և աղմուկ բարձրացնել, որպէսզի ներսը նիստ ունեցող քաղ. ժողովը ճնշման գալով յարմարուի իրենց և ի նպաստ հանրագրութեան ոևէ որոշում չտայ։ Պ. Երուանդ երբ համոզել կուզէ ցուցարարները, թէ ճնշմամբ գործ տեսնել չէ կարելի, այդ բաշիբոզուկներուն ղեկավար Ռոստոմը մէջ կը մտնէ և կը յարձակի Երուանդին վրայ։ Եւ երբ սա իր կարգին՝ ստիպուած՝ կուզէ պատասխանել, ահա, Ռոստոմի հրամանին համաձայն, բաշիբոզուկներու խումբը կը սկսի մեր ազգային կեանքին ու շէնքին մէջ դեռ մինչև օրս չտեսնուած վայրագութիւն մը։ Անխնայ հարուածներ է, որ կիջեցնեն այդ՝ սահմանադրական խաղաղ ճանապարհով արդարութիւն և իրաւունք փնտռող խեղճերու վրայ։ Կը պատառոտեն Երուանդի հագուստները, կը պատռեն պատկառելի ծերունի 60-ամեայ Ցակոբ աղայի շուրթը, և արիւնը կը ներկէ սրահին յատակը. կը ջարդեն բոլոր զանոնք, որոնք դժբաղդութիւն են ունեցեր պահանջելու, որ սահմանադրական օրէնքը ճիշդ կիրառուի ուսումն. խորհրդոյ և տեսչի, ուսուցչ. մարմնոյ միջև եղած անհաշտութեան վերջ տալու պարագային։

Քաղ. ժողովոյ և նախագահ սրբազանի բոլոր յորդորները՝ թողուլ անխղճութիւնը՝ կը մնան ձայն բարբառոյ յանապատի, ուստի կը մնայ վերջին միջոցը՝ ոստիկանութեան դիմելը, որով և կարելի կըլլայ արեան և մարդասպանութեան առաջը առնել։ Քաղ. ժողովոյ ստիպման տակ՝ սրբազան նախագահը անմիջապէս ոստիկանութիւն կը պահանջէ, և, ըստ պահանջման, առաջնորդարանը իսկոյն կը շրջապատուի ձիաւոր և հետիոտն ոստիկաններով ու ժանդարմներով։ Դուրս կը վռնտուին առաջնորդարանէն բոլոր այդ բաշիբոզուկները, և կը սկսի հարցաքննութիւնը։

Ի պատիւ պ. Երուանդի և համախոհներու պէտք է ըսել, որ անոնք այնքան ազնիւ գտնուեցան, որ այդպիսի վայրագութեանց ենթարկուելով հանդերձ չուզեցին օտարի միջամտութիւնը իրենց ազգ. գործերուն մէջ թոյլ տալ, այդ իսկ պատճառով ոստիկանութեան առաջ իրենց ցուցման մէջ և ոչ մէկ անուն յիշեցին այդ բաշիբոզուկներէն։ Իրազեկ

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ԼՐԱՏՈՒ

Բիթլիս, 30 յունիսի

Քիւրդական շարժումը վերջնականապէս դեռ չի հանգստացել։ Այսօր նա արտայայտւում է զանազան ձեւերով։ Շարժման վերջին հերոսը առ այժմ հանդիսանում է Խարզանի յայտնի աւազակապետ հռչակաւոր Բշարի-Զաթօն, իր եղբայր Ջամիլը և սրանց մի շարք համախոհները։ Անցեալ տարի Բշարի-Զաթօն անձամբ կառավարութեան ներկայանալով՝ իր բազմաթիւ աւազակային և ոճրագործական արարքներին ներումն ստացաւ, բայց այս տարի նորից կասկածւելով քիւրդական շարժումներին՝ հետապնդւում է կառավարութեան կողմից։ Բշարի-Զաթօն իր յանցաւոր արարքների մէջ այն աստիճան առաջ է գնում, որ իրան հետապնդող զօրամասի հրամանատար հազարապետին բռնում և կախել է տալիս։ Ահա թէ ինչու կառավարութիւնը այնուհետև ստիպված է լինում Բշարի-Զաթօյին և Ջամիլին ձերբակալելու համար ամենակտրուկ միջոցի դիմել։ Հազարաւոր զօրքերով և լեռնային թնդանօթներով շրջապատւում է Բշարի-Զաթօն։ Ամենափոքրիկ ասպատական յարձակումներից յետոյ՝ Զաթօն, իր եղբայրը և մօտ 35—40-ի չափ կռւող ոյժեր փախչում են կառավարական զօրքերի ամենախիստ հետապնդումներից։ Շնորհիւ Խարզանի անառիկ լեռների, փախուստը առ այժմ աջողւում է քիւրդերին։

Առ այժմս կառավարական զօրքերին աջողվել է քարուքանդ անել թէ Զաթօյի, թէ սրա եղբօր և թէ միւս կռւողների բնակարանները, յարքունիս գրաւել նրանց հազարաւոր գլուխներով ոչխարները, ինչպէս նաև կովերը, ջորիները, ձիերը և այլն։

Այդ բոլորը հէնց այս րոպէիս Բիթլիս բերին աճուրդի հանելու։ Քաղաք բերին նոյնպէս աւազակապետների (թէ Զաթօյի, թէ Ջամիլի և թէ միւսների) կանանց և երեխաներին ու բանտարկեցին։ Կառավարութեան այս կտրուկ միջոցները մանաւանդ շատ վատ են ազդել Բիթլիսի յետադէմ ու ֆանատիկոս թիւրք տարրի վրա, որը սակայն պատերազմական ատեանի երկիւղից ու սարսափներից ձայն-ծպտուն հանել չէ կարող։ Միայն նրանց նենգ, խորամանկ, տխուր ու խոժոռած աչքերի մէջ կարելի է կարդալ դէպի երիտասարդ թիւրքերն ունեցած խորին արհամարհանքն ու ատելութիւնը...

Չը մոռանամ այստեղ ընդգծել, որ պատերազմական ատեանի դռան կանգնած պահապան զօրքերը՝ գրեթէ բացառապէս հայեր են։ Աւազակ քիւրդերին հետապնդող զօրքերի մեծագոյն մասը դարձեալ հայեր են։ Ես թէև հաստատապէս չը գիտեմ, թէ ինչու, բայց ինձ թւում է, որ այդ կատարւում է կամ նրա համար որ պատերազմական ատեանի համար ամենավստահելի տարրը կազմում են հայերը, կամ թէ չէ՝ ուղղակի նեղ ազգայնական հիւանդ ջղերը փոխադարձաբար գրգռելու համար են։

Այսպէս թէ այնպէս, այսօր Բիթլիսի և իր շրջակայ թիւրք և քիւրդ հասարակութեան համար պատերազմական ատեանի մահասարսուռ երկիւղը կատարեալ է... Մարդիկ նոյնիսկ երկիւղից փսփսալով են միմեանց հետ խօսում... Լսվում է, որ նոր մարդիկ են կախաղան բարձրացնելու։ Ինչ ասել կուզէ, որ եթէ ստոյգ լինի, իր ժամանակին կը յայտնեմ։

Մուշի տխրահռչակ Մուսա և Կասըմ բէյերն էլ իրանց երկիւղից փախուստ են տուել։ Կառավարութիւնը աշխատում է, որ Մուսա-բէյին չաջողվի Բշարի Զաթօյի հետ միանալ։ Այդ հողի վրա որոշ նախազգուշութիւններ են ձեռք առնված։ Ասում են, որ Մուսա և Կասըմ բէյերի հետ փախստական դարձած զինված քիւրդերի թիւը հարիւրների է հասնում։ Ահրիմանեան

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ՆՈԹԵՐ

Ալա-ուս-Սալթանէ մինիստր-նախագահի կաբինէտն էլ մի այլ չնաշխարհիկ ուղղութիւն ունի. մի կողմից մեծամեծ հողաբաժինների կապալներ է հաստատում գերմանացիների և անգլիացիների վրա, միւս կողմից յանուն Թիւրքմէնչայի դաշնագրի պահանջում է ռուսներից ու ռուսահպատակներից, որ հողաբաժինների կապալներ կամ գնումներ չանեն. մի կողմից Կասըր-Շիրինի նաւթահանքերն է տալիս անգլիացիներին, շոյում գերմանացիներին, Քիրմանի պղնձահանքերը կապալով տալու բանակցութիւններ վարում եւրոպացիների հետ, միւս կողմից արգելքներ յարուցանում ռուսական իւրաքանչիւր ձեռնարկութեան դէմ, մի կողմից պահանջում ռուսական միացորդ զօրքը դուրս բերել Հիւսիսային Պարսկաստանից, միւս կողմից անտարբերութիւն ցոյց տալիս դէպի հարաւային մասերի գրաւումը անգլիական, որ նոյնն է հնդկական զօրքերով։ Այս բոլոր հակադրութիւնները ինչի՞ արդիւնք են. արդեօ՞ք այս ուղղութեան պոլիտիկան ծնունդ է որոշ կանխամտածման, թէ այստեղ էլ դեր է խաղում «թախիան»... Բայց ինչ մեղադրել պարսից մինիստրութեան, որ կազմված է լինում պատահական, շատ անգամ բոլորովին տգէտ անձնաւորութիւններից, մինչդեռ նոյնը կրկնում է անգլիական քաղաքակրթված պետութիւնը, իր ազատամիտ մինիստրներով ու պարլամենտով. մի կողմից պահանջում է՝ յանուն քաղաքակրթութեան՝ ռուսական զօրքերը դուրս տանել Հիւսիսային Պարսկաստանից, միւս կողմից վճիռներ կայացնում իր զօրքերը մտցնել Հարաւային Պարսկաստան։ Ողորմելին պարսիկներն են, որ անձնատուր եղած «թախիային»՝ ամեն կողմից շարժւում են, ամեն ինչից զրկւում...

* * *

Պարսից «Դեմօկրատ» կուսակցութեան քօմի-գալուստիկները չափազանց ոգեւորված են պրօֆէսօր Բրօունի մի յօդուածով, որ տպված է «Times» լրագրում։ Ըստ պրօֆ. Բրօունի՝ Պարսկաստանը ենթակայ է մեծ փոփոխութիւնների, և, երբ քաջատեղեակ պարսկական գործերին յայտնում է, թէ պարսկական հարցը փակելու երեք ելք կայ. 1) Պարսկաստանի բաժանումը ռուսների և անգլիացիների միջև, ջնջելով չէզոք շրջանը (զօնը) և սահմանելով ընդարձակ անգլօ-ռուսական սահմանագիծ։ Այս ձևի բաժանումը, ըստ պրօֆէսօր Բրօունի, վնասակար է թէ պարսկական և թէ անգլիական շահերի համար։ 2) Լիակատար գրաւումն Պարսկաստանի ռուսների կողմից. այս եղանակը չափազանց նուաստացուցիչ կը լինի անգլիացիների համար, ուստի և անկարելի։ 3) Բրօունը առաջադրում է անգլիական կառավարութեան հետևեալ եղանակը, որ և՛ նպատակայարմար է, և՛ օգտակար Անգլիայի համար, այն է՝ օգնել պարսիկ հայրենասէրներին և լիբերալներին մտցնելու լայն րէֆօրմներ իրանց հայրենիքում և վերածնել «Նոր-Պարսկաստան»։ Պարսիկ երիտասարդութիւնը, ոգեւորված՝ մի մասնաւոր պրօֆէսօրի այս անհատական կարծիքներից, սկսել է իր աչքերը յառել դէպի Անգլիան, առանց մի րոպէ մտածելու որ պաշտօնական Ալբիօնը ցարդ բոլորովին այլ բան է մտածել՝ գրաւելով Պարսից Ծոցի բուստաբեր և մարգարտաբեր կղզիները. այսօր էլ նոյն Ալբիօնը մտածում է՝ անգլիական զօրքեր մտցնել Հարաւային Պարսկաստան՝ ապահովելու իր գրչի մի շարժումով ձեռք բերած հարուստ նաւթահանքերը։ Ո՛չ, ձեր դեմօկրատներ, պրօֆ. Բրօունը Ալբիօն չէ։

Պարսից արտաքին գործերի մինիստր Վուսուղ-ուդ-Դովլէն ներկայացնելով ռուսաց դեսպանին իր վերջին նոտան՝ նոյն օրն և եթ ներկայացնում է իր հրաժարականը մինիստրական պորտֆէյլից։ Մինիստր նախագահ Ալա-ուս-Սալթանէն և խնամակալ Նասր-ուլ-Միւլքը որքան աշխատում են ետ վերցնել տալ նրան իր հրաժարականը կամ իմանալ հրաժարման շարժառիթները, չէ աջողւում։ «Ռաադ» և «Բէյթարաֆ» թերթերը խիստ յարձակումներ են գործում նրա վրա՝ նոտային հետևող այդ հրաժարականի պատճառով. Վասուղ-ուդ-Դովլէն «Ռաադի» № 82-ում հրապարակ է եկել իր հրաժարականը պատճառաբանելու մինիստրների համար սովորական պատճառաբանութեամբ, իբր թէ ինքը «վատառողջ է» և այլն. բայց ծվ հաւատաց. ամենքն էլ այն կարծիքի են, թէ նոտայի հետևանքների սարսափն է, որ նրան ստիպում է օր առաջ հասնել Կարլսբադ, Վիշի կամ այլ հանքային ջրերը, բայց մինչ այդ, աջողվել է ոստիկանութեան, հակառակ պարսկական սահմանադրութեան, առանց քննութեան խափանել «Բէյթարաֆ» թերթը... Շվէդական ոստիկանները շատ ընդունակ են իւրացնելու պարսկական հին բարքերը, մանաւանդ մամուլը սանձահարելու...

Ղազվին Մար

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Ջուլֆայից հեռագրում են, որ ամսիս 17-ի գիշերը Խօյում պարսից իշխանութիւնը կախել է Սէյիդ-բէյին սպանող Ալի բէյին։ Պարզվում է, որ Սէյիդ-բէյի սպանութիւնը կատարվել է Վանից եկած դրդումով։ Սէյիդ-բէյը ռուսների կողմնակիցն էր և թիւրքերի թշնամին։

◆ Լուր է տարածվել, որ Մակուի Սարդարը փախել է Բայազիդ։

◆ Ջուլֆայից հեռագրում են, որ քիւրդական ապստամբութիւնը Բիթլիսի վիլայէթում ճնշում են խիստ միջոցներով։ Դաշտային դատարանը նորից մահվան է դատապարտել կախաղանի միջոցով 11 հոգու ապստամբութեան պարագլուխներից և 100 հոգու էլ երկար ժամանակով բանտարկելութեան։ Ապստամբութիւնը ծագեց քիւրդական դարաւոր առանձնաշնորհումների ոչնչացման հողի վրա։

◆ Թիւրքերը չափազանց հետաքրքրվում են Մակուի անցքերով և ակտիվ մասնակցութիւն են ցոյց տալիս սարդարի պրեստիժը հպատակ քիւրդերի շրջանում պաշտպանելու գործում, այն քիւրդերի, որոնք գտնվում են թիւրքաց սահմանի լեռներում։ Թիւրքերը նրանց օգնութիւն են խոստանում։ Բանակցութիւնները առաջ են տարվում սահմանապահ գնդի հրամանատարի միջոցով։

◆ Ֆրանսիան պատրաստվում է զօրահաւաքի։

◆ Աւստրիան, ինչպէս պարզվում է, պատերազմ է յայտարարել առանց իր դաշնակիցների տեղեկութեան։

◆ Պետերբուրգի աւստրիական դեսպանը Վիէննա և Բեռլին է ուղարկել սուրհանդակներ՝ կարեւոր հաղորդումներով։

◆ Լուր է պտտում, թէ Վիլհելմ կայսրից հեռագիր է ստացված, որի մէջ ասվում է, թէ այն դէպքում, եթէ Ռուսաստանը խառնվի աւստրօ-սերբիական պատերազմին, Գերմանիան անմիջապէս պատերազմ կը սկսի Ռուսաստանի դէմ։

◆ Բրիւսէլից հեռագրում են, որ զօրահաւաքի պատրաստութիւններ են տեսնվում։ Տրամադրութիւնը յուզալի է։

◆ Լուրերի համաձայն, գերմանական էսկադրան դուրս եկաւ հարաւային ջրերը։

◆ Լուր է տարածվել, որ Բելգրադը արդէն գրաւվել է աւստրիացիների կողմից։

◆ Ֆրանսիական նաւատորմիղը գտնվում է Տուլօնում և կազմ ու պատրաստ է առաջ լողալու։

◆ Լօնդօնից հաղորդում են, որ անգլիական նաւատորմիղը պատրաստ է առաջ լողալու։ Զօրահաւաք է կատարվում։

◆ Հաղորդում են, որ Բերխտօլդը դիպլօմատների հետ ունեցած խօսակցութեան ժամանակ յայտնել է, որ աւստրիական զօրքերը Սերբիայի խորքը չեն մտնելու և միայն գրաւելու են սահմանի տերրիտօրիայի մի մասը։

◆ Բուդապեշտից հեռագրում են, որ ռուսական գնդապետ Գրիբօվսկին ու սրա կինը ձերբակալվել են։

Խմբագիր-հրատարակիչ՝
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Դօկտ. ՊԱԼԱՔԵԱՆ

ասիստենտ. Վիէննայի համալսարանի հիւանդանոցում, պատրաստ է Կովկասից եկող հիւանդներին առաջնորդել մասնագէտ պրօֆէսօրների մօտ և պէտք եղած դիւրութիւնները ընծայել նրանց։ Հասցէ՝ D-r Balakian. Skodagasse 15, Tür 17. Wien VIII.

(օ. մ.) 696. 8—5

Բ. Հ. Կուլտ. Միութեան

ՄՆԼԻՈՐԱՏԻՎ ՍԵՆԿՑԻԱՆ Սաղեան գիւղի Ջուլհականոցի համար հրաւիրում է հմուտ ՎԱՐՊԵՏ կամ ՎԱՐՊԵՏՈՒՀԻ։ Ռոճիկ ամսական մինչև 40 րուբլի, սենեակ, ծառայ և վառելիք։ Դիմել Բագու՝ Կուլտուրական Միութեան գրասենեակը։

(օ. մ.) 718. 4 2

Մամուլի տակն է

Քամալեանց Ս. գրքի

կազմած

„ՅԻՍՈՒՍԻ ԿԵԱՆՔ"

դասագիրքը, Ե. տարի. Թոյլատրած Վեհափառի դիւանից։ Մինչև օրս նրա յօրինած կրօնի միւս գրքերը՝ Ա. տարի 10 կ., Բ. տարի 20 կ., Գ. տարի 30 կ. Դ. տարի («Մարգարէներ») 40 կ., վաճառվում են Թիֆլիսի գրախանութներում 20% զեղչով։

(Հ. Զ.) 675. 5—4

Բ. Հ. Կուլտ. Միութեան

հրատարակութիւնները և պահեստում ունեցած գրքերը.

—օ—

		Ր.	Կ.
1.	«Բանաստեղծութիւններ», Յ. Յովհաննիսեանի	1	50
2.	«Վէրք Հայաստանի», Խ. Աբովեանի (սպառած)		50
3.	«Ռուսական աշխարհ», Կ. Մելիք-Շահնազարեանի (սպառված)		5
4.	«Դիւան հայոց պատմութեան», Գիւտ ա.-ք. Աղանեանի	4	
5.	«Գրանդ նաւապետի որդիքը», Ժիւլ-Վերնի, փառակազմ	2	75
6.	» առանց կազմի	1	50
7.	«Անգլուխ ձիաւոր», Մայն-Րիդի, փառակազմ	1	75
8.	» առանց կազմի	1	
9.	«Շերլօկ Հօլմսի արկածները», Կօնան-Դօյլի		50
10.	«Աֆրիկեան կաշուէ գուլպայ», Կ. Ֆայլէնօրստի		50
11.	«Хрестоматія», Ս. Մանդինեանի		75
12.	«Ձեռնարկ հայոց պատմութեան», Տ. Տէր-Գրիգորեանի		70
13.	«Կօշկակար կատու», հայերէն		50
14.	» Թուրքերէն		50
15.	» վրացերէն		50
16.	«Անսանապահութիւն», I մաս Կ. Մելիք-Շահնազարեանի		30
17.	» II և III մաս		50
18.	«Գործնական ջերմապահութիւն», Կ. Մ.-Շահնազարեանի		5
19.	«Մ. Նալբանդեանի տնտեսական թէօրիան», Ե. Պալեանի		25
20.	«Ինչ տիպի սորբին և միջնակարգ դպրոցների կարիք ունի Անդրկովկասը», Կ. Խատիսեանի		15
21.	«Վիլհելմ Տէլլ», Վ. Օստրօգօրսկիի		5
22.	«Ցրինի», »		5
23	«Մանր վարկի հաստատութիւնները»,		5
24.	«Բամբակի մշակութիւնը», Ն. Տարանովսկիի		3

Դրուագներ հայոց պատմութիւնից

		Ր.	Կ.
25.	«Արտաշէս Երկրորդ», Վ. Փափազեանի		15
26.	«Տագիկ Երկրորդ», »		15
27.	«Վարդանանց պատերազմը», »		30
28.	«Սահակ և Մեսրոպ», »		15
29.	«Թորոս իշխան», »		15
30.	«Լեւոն Երկրորդ» »		15
31.	«Վահան Մամիկոնեան», Մ. Ասաքելեանի		15
32.	«Տրդատ և Գրիգոր Լուսաւորիչ», »		15
33.	«Մամիկոնեան իշխաններ Մուշեղ և Մանուէլ», Մ. Ք. Ղազարեանի		30
34.	«Հայկազանց թագաւորներ», Ի. Տէր-Ղազարեանի		15

—օ—

		Ր.	Կ.
35.	«Голодъ», Ս. Զաւարեանի		30
36.	«Կանոնգիր շտեմարան-գանձարանի», նոյնի		2
37.	«Վարկատու ընկերութեան կանոնադրութիւն», փոխադրութիւն		30
38.	«Հացահատիկների մարգային կուլտուրան», Ն. Ղարագեօզեանի		5
39.	«Ի՞նչ բան է զէմստվօն», Ի. Բելօկօնսկիի		5
40.	«Ինձ մի՛ խնդրիր», րօման, խօսք Յ. Թամամեանի, ներդաշնակութիւն Ա. Մայիլեանի		40
41.	«Կովկասի քարտէզ», (20 վերստանոց, հայ ազգաբնակութեան խտութիւնը Կովկասում),	3	
42.	«Ողբ Հայաստանի», գունաւոր նկար		50
43.	«Արտաշէսի յաղթակաւորութիւնը», գունաւոր նկար (սակաւաթ.)		50

—օ—

		Ր.	Կ.
44.	«Շուեդական մարմնամարզութեան ընտիր վարժութիւններ», նկար (հրատ. բժ. Ա. Բուդաղեանի)		20
45.	«Ազգի գոյութեան մեծ խնդիրը», բժ. Բ. Աղասարեանի		10
46.	«Ինչպէս հիմնել գիւղատնտեսական ընկերութիւն», Ա. Ե. Կուլժինսկի, (հրատ. բժ Ա. Բուդաղեանի)		10
47.	«Բնակարանի ապահովութիւնը» բժ. Ն. Վիրօրչեկի, (հրատ. բժ. Ա. Բուդաղեանի)		10
48.	«Սով», բժ. Ա. Բուդաղեանի		10
49.	«Ընտրութիւն կաթնատուների», Գ. Մեծատուրեանի, (հրատ. Ա. Արամեանցի)		15
50.	«Հուպտման», Ե. Թ.-ի, հրատ. Ց. Արամեանցի		15
51.	«Զրադաշտ», Մ. Թամամշեանցի, հրատ. Ց. Արամեանցի		7
52.	«Ռուդոլֆ Վիրխօվ», բժ. Ա. Բուդաղեանի, հրատ. Ց. Արամեանցի		25
53	«Բօրսօն», Ե. Թոփչեանի, հրատ. Ց. Արամեանցի		10
54.	«Մեծն Ներսէս», » հրատ. Ց. Արամեանցի		10
55.	«Պարտ հոգու երգերից», Հ. Համբարձումեանի, հրատ. Ց. Արամեանցի		30
56.	«Երգար ծերունին», հրատ. տ. Զաքէլի		10
57.	«Մայեաթ-Նովա»,		15

Հասց՝ Баку, Армянскій Культурный Союзъ.

(Զ) 700. 2—2

ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ԿՈՎԿԱՍԻ ՓՈԽԱՐՔԱՅԻ

ԴԻՒԱՆԱՏԱՆ ՏՊԱՐԱՆԸ

(ԼՈՐԻՍ-ՄԵԼԻՔՕՎՍԿԱՅԱ ՓՈՂՈՑ ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ՏՈՒՆ)

կատարում է ամեն տեսակ տպարանական աշխատանքներ, այն է՝ տպագրում է լրագիրներ եւ ամսագիրներ, գրքեր, բրօշիւրներ, բլանկներ, աֆիշաներ, ծրագիրներ, հարսանեկան հրաւիրատոմսեր, այցեքարտեր եւ այլն։

Ընդունվում են տպագրական պատուէրներ հետևեալ լեզուներով՝ ռուսերէն, հայերէն, վրացերէն, թուրքերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն, եբրայերէն և լեռնականների բարբառով։ Պատուէրները կատարվում են մաքուր, ճշդօրէն և չափաւոր գներով։ Ընդունվում են նաև շուտափոյթ կատարվելիք պատուէրներ առանձին պայմաններով։

Պատուիրողների ցանկութեան համաձայն, տպարանը պատուէրները կարող է կազմել տալ, կամ բրօշիւրներ շինել, ու այնուհետ յանձնել։

ԿԱՆ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ԶԱՆԱԶԱՆ ՏԵՍԱԿ ԹՂԹԵՐ ՊՐԷՍ-ԿՈՒՐԱՆՏԻ ԳՆԵՐՈՎ։

Տելեֆօն № 67.